YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (ensimmäinen jaosto)
21 päivänä syyskuuta 2006 *

Sisällys

Tosiseikat ..... I - 8878

Kanne ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa ja valituksenalainen tuomio ..... I - 8881

Asianosaisten vaatimukset yhteisöjen tuomioistuimessa ..... I - 8882

Valitusperusteet ..... I - 8883

Valitus ..... I - 8884

Ensimmäinen valitusperuste, joka koskee käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatteen loukkaamista ..... I - 8884

Asianosaisten ja muun osapuolen lausumat ..... I - 8884

– Ensimmäisen valitusperusteen ensimmäinen osa, joka koskee erottelua hallinnollisen menettelyn kahden vaiheen välillä ..... I - 8884

– Ensimmäisen valitusperusteen toinen osa, joka liittyy hallinnollisen menettelyn liialliseen kestoon ..... I - 8887

– Ensimmäisen valitusperusteen kolmas osa, joka liittyy puolustautumisoikeuksien loukkaamiseen ..... I - 8888

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... I - 8890

Toinen valitusperuste, joka koskee asianomaisen puolesta puhuvien, varoituskirjeen jälkeisten todisteiden väitettyä sivuuttamista ..... I - 8898

Asianosaisten lausumat ..... I - 8898

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... I - 8899

– Alustavat huomautukset ..... I - 8899

– Toisen valitusperusteen tarkastelu ..... I - 8901

* Oikeudenkäyntikieli: hollanti.

Kolmas valitusperuste, joka koskee TU:n osallistumista komission toteamiin rikkomisiin ..... I - 8903

Kolmannen valitusperusteen ensimmäinen osa, joka koskee TU:n osallistumista kollektiiviseen yksinoikeusjärjestelyyn ..... I - 8903

– Asianosaisten lausumat ..... I - 8903

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... I - 8906

Kolmannen valitusperusteen toinen osa, joka koskee TU:n osallistumista kollektiivisen yksinoikeusjärjestelyn laajentamiseen ..... I - 8911

– Asianosaisten lausumat ..... I - 8911

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... I - 8912

Kolmannen valitusperusteen kolmas osa, joka koskee TU:n osallistumista hintoihin liittyvään rikkomiseen ..... I - 8913

– Asianosaisten lausumat ..... I - 8913

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... I - 8915

Neljäs valitusperuste, joka koskee niiden rikkomisten keston määrittelyä, joista komissio on katsonut TU:n olevan vastuussa ..... I - 8916

Neljännen valitusperusteen ensimmäinen osa, joka koskee kollektiivisen yksinoikeusjärjestelyn kestoa ..... I - 8916

– Asianosaisten lausumat ..... I - 8916

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... I - 8919

Neljännen valitusperusteen toinen osa, joka koskee hintojen vahvistamista koskevan rikkomisen kestoa ..... I - 8922

– Asianosaisten lausumat ..... I - 8922

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... I - 8923

Neljännen valitusperusteen kolmas osa, joka koskee niiden rikkomisten kestoa, joista TU:n on katsottu olevan vastuussa ..... I - 8925

– Asianosaisten lausumat ..... I - 8925

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... I - 8926

Viides valitusperuste, joka koskee vaatimusta sakon määrän alentamisesta ..... I - 8926

Viidennen valitusperusteen ensimmäinen osa, joka koskee sakon määrän alentamista sen perusteella, että niiden rikkomisten kesto, joista TU:n on katsottu olevan vastuussa, on väitetysti määritetty väärin ..... I - 8926

– Asianosaisten lausumat ..... I - 8926

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... I - 8928

Viidennen valitusperusteen toinen osa, joka koskee sakon määrän alentamista hallinnollisen menettelyn liiallisen keston perusteella ..... I - 8929

– Asianosaisten lausumat ..... I - 8929

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... I - 8930

Viidennen valitusperusteen kolmas osa, joka koskee sakon määrän määrittämistä ottaen huomioon TU:n osallistuminen riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuihin rikkomisiin ..... I - 8931

– Asianosaisten ja muun osapuolen lausumat ..... I - 8931

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... I - 8932

Oikeudenkäyntikulut ..... I - 8933

Asiassa C-113/04 P,

jossa on kyse yhteisöjen tuomioistuimen perussäännön 56 artiklaan perustuvasta valituksesta, joka on pantu vireille 26.2.2004,

Technische Unie BV, kotipaikka Amstelveen (Alankomaat), edustajinaan advocaat P. Bos ja advocaat C. Hubert,

valittajana,

ja jossa valittajan vastapuolena ja muina osapuolina ovat

Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied, kotipaikka Haag (Alankomaat), edustajanaan advocaat E. Pijnacker Hordijk,

kantajana ensimmäisessä oikeusasteessa,

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehenään W. Wils, avustajanaan advocaat H. Gilliams, prosessiosoite Luxemburgissa,

vastaajana ensimmäisessä oikeusasteessa,

CEF City Electrical Factors BV, kotipaikka Rotterdam (Alankomaat),

ja **CEF Holdings Ltd**, kotipaikka Kenilworth (Yhdistynyt kuningaskunta),

edustajinaan advocaat C. Vinken-Geijselaers, advocaat J. Stuyck ja advocaat M. Poelman, prosessiosoite Luxemburgissa,

väliintulijoina ensimmäisessä oikeusasteessa,

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (ensimmäinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja P. Jann sekä tuomarit K. Schiemann (esittelevä tuomari), N. Colneric, E. Juhász ja E. Levits,

julkisasiamies: J. Kokott,
kirjaaja: johtava hallintovirkamies M. Ferreira,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 22.9.2005 pidetyssä istunnossa esitetyn,

kuultuaan julkisasiamiehen 8.12.2005 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Technische Unie BV (jäljempänä TU) vaatii valituksessaan, että Euroopan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen yhdistetyissä asioissa T-5/00 ja T-6/00, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied ja Technische Unie vastaan komissio, 16.12.2003 antama tuomio (Kok. 2003, s. II-5761; jäljempänä valituksenalainen tuomio) kumotaan tai että kyseinen tuomio kumotaan ainakin asian T-6/00 osalta siltä osin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi TU:n kanteen, jossa vaadittiin EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia N:o IV/33.884 – Nederlandse Federatieve

Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied (FEG) ja Technische Unie (TU)) 26 päivänä lokakuuta 1999 tehdyn komission päätöksen 2000/117/EY (EYVL 2000, L 39, s. 1; jäljempänä riidanalainen päätös) kumoamista.

Tosiseikat

2 CEF Holdings Ltd -niminen yhtiö, joka on Yhdistyneeseen kuningaskuntaan sijoittautunut sähköteknisten tuotteiden tukkukauppias, ja sen tytäryhtiö CEF City Electrical Factors BV, jonka perustaminen liittyi siihen, että mainittu yhtiö aloitti toiminnan Alankomaiden markkinoilla (jäljempänä yhteisnimellä CEF), tekivät 18.3.1991 Euroopan yhteisöjen komissiolle kantelun, joka koski kyseisten yhtiöiden kohtaamia toimitusongelmia Alankomaissa.

3 Tämä kantelu koski kolmea Alankomaissa sähkötekniikan markkinoilla toimivaa yritysten yhteenliittymää. Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebiedin (Alankomaiden sähkötekniikka-alan tukkukaupan liitto, jäljempänä FEG) lisäksi kyse oli Nederlandse Vereniging van Alleenvertegenwoordigers op Elektrotechnisch Gebiedistä (Alankomaiden sähkötekniikka-alan yksinmyyntiin oikeutettujen myyntiedustajien liitto, jäljempänä NAVEG) ja Unie van de Elektrotechnische Ondernemersistä (Sähkötekniikka-alan yritysten unioni, jäljempänä UNETO).

4 CEF moitti mainitussa kantelussa näitä kolmea yhteenliittymää ja niiden jäseniä siitä, että ne olivat tehneet kollektiivisia ja vastavuoroisia yksinmyyntisopimuksia Alankomaissa sähköteknisten tuotteiden jakeluketjun kaikilla tasoilla, minkä johdosta sellaisen sähköteknisten tuotteiden tukkukauppiaan, joka ei ollut FEG:n

jäsen, oli lähes mahdotonta aloittaa toiminta Alankomaiden markkinoilla. Täten valmistajat ja niiden myyntiedustajat tai maahantuojat toimittivat sähköteknisiä tuotteita ainoastaan FEG:n jäsenille ja asennusurakoitsijat tekivät hankintansa ainoastaan niiltä.

5 CEF laajensi kantelunsa kohdetta myöhemmin vuosina 1991 ja 1992 ilmiantamalla FEG:n ja sen jäsenten välisiä sopimuksia, jotka koskivat hintoja ja hintojen alennuksia, sopimuksia, joilla pyrittiin estämään se, että CEF voisi osallistua tiettyihin hankkeisiin, sekä tiettyjen sähköteknisten tuotteiden valmistajien ja FEG:n jäseninä olevien tukkukauppiaiden välisiä vertikaalisia, hintoja koskevia sopimuksia.

6 Komissio lähetti 16.9.1991 FEG:lle ja sen jäsenille varoituskirjeen sekä useita tietojensaantipyyntöjä FEG:lle, ja sen yksiköt tekivät tarkastuksia, jotka koskivat yhdenmukaistamista, jota FEG:n jäsenten väitettiin toteuttaneen, minkä jälkeen komissio lähetti 3.7.1996 väitetiedoksiannon FEG:lle ja seitsemälle sen jäsenyrityksistä, joiden joukossa oli TU. Suullinen kuuleminen järjestettiin 19.11.1997 kaikkien väitetiedoksiannon adressaattien sekä CEF:n ollessa läsnä.

7 Komissio teki 26.10.1999 riidanalaisen päätöksen, jossa todetaan seuraavaa:

– FEG on rikkonut EY 81 artiklan 1 kohtaa, kun se tekemällä NAVEG:n kanssa sopimuksen sekä yhteensovittamalla menettelytapoja kyseisen yhteenliittymän ulkopuolisten tavarantoimittajien kanssa muodosti kollektiivisen yksinoikeusjärjestelyn, jolla pyrittiin estämään toimitukset FEG:hen kuulumattomille yrityksille (riidanalaisen päätöksen 1 artikla)

– FEG on rikkonut EY 81 artiklan 1 kohtaa rajoittamalla suoraan ja epäsuorasti jäsentensä vapautta määrätä myyntihintansa, mikä toteutettiin hinnoista ja julkaisuista tehtyjen sitovien sopimusten ja FEG:n jäsenille jaettujen brutto- ja nettohintoja koskevien suositusten avulla sekä tarjoamalla jäsenille neuvottelupaikka, jossa näiden oli mahdollista keskustella hinnoista ja alennuksista (riidanalaisen päätöksen 2 artikla)

– TU on rikkonut EY 81 artiklan 1 kohtaa osallistumalla aktiivisesti riidanalaisen päätöksen 1 ja 2 artiklassa tarkoitettuihin rikkomisiin (riidanalaisen päätöksen 3 artikla).

8 FEG:lle määrättiin 4,4 miljoonan euron sakko ja TU:lle 2,15 miljoonan euron sakko edellisessä kohdassa mainituista rikkomisista (riidanalaisen päätöksen 5 artikla).

9 Komissio kuitenkin otti huomioon menettelyn huomattavan keston (102 kuukautta) ja päätti omasta aloitteestaan alentaa sakkojen määrää 100 000 eurolla. Riidanalaisessa päätöksessä todetaan tältä osin seuraavaa:

"(152) – – Komissio myöntää, että käsiteltävässä tapauksessa menettely, joka alkoi vuonna 1991, on kestänyt huomattavan kauan. Tähän on erilaisia syitä, jotka osaksi johtuvat komissiosta ja osittain osapuolista. Komissio myöntää olevansa omalta osaltaan vastuussa asian pitkittymisestä.

(153) Näistä syistä komissio alentaa sakon määrää FEG:n osalta [4,5 miljoonasta eurosta] 4,4 miljoonaan euroon ja TU:n osalta [2,25 miljoonasta eurosta] 2,15 miljoonaan euroon."

Kanne ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa ja valituksenalainen tuomio

10 TU nosti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen 14.1.2000 jättämällään kannekirjelmällä kanteen (T-6/00), jossa vaadittiin ensisijaisesti riidanalaisen päätöksen kumoamista, toissijaisesti kyseisen päätöksen 5 artiklan 2 kohdan kumoamista tai ainakin sille määrätyn sakon määrän alentamista tuhanteen euroon.

11 FEG nosti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen samana päivänä jättämällään kannekirjelmällä kanteen (T-5/00), jonka kohde oli sama kuin TU:n kanteen kohde.

12 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ensimmäisen jaoston puheenjohtaja hyväksyi 16.10.2000 antamallaan määräyksellä CEF:n väliintulijaksi tukemaan komission vaatimuksia.

13 Valituksenalaisessa tuomiossa FEG:n ja TU:n kanteet, jotka yhdistettiin suullista käsittelyä ja tuomion antamista varten, hylättiin. Kyseiset asianosaiset velvoitettiin vastaamaan omista oikeudenkäyntikuluistaan sekä korvaamaan komissiolle ja ensimmäisessä oikeusasteessa väliintulijoina olleille osapuolille aiheutuneet oikeudenkäyntikulut molemmissa asioissa, jotka kantajat olivat panneet vireille.

Asianosaisten vaatimukset yhteisöjen tuomioistuimessa

14 TU vaatii valituksessaan, että yhteisöjen tuomioistuin

– kumoaa valituksenalaisen tuomion ja ratkaisee riidanalaisen päätöksen kumoamista koskevan vaatimuksen itse; toissijaisesti kumoaa kyseisen tuomion ja palauttaa asian ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen

– kumoaa riidanalaisen päätöksen kokonaisuudessaan tai siltä osin kuin se koskee TU:ta, tai ratkaisemalla asian uudestaan alentaa huomattavasti TU:lle määrätyn sakon määrää

– velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut, mukaan lukien ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käytyyn oikeudenkäyntiin liittyvät kulut.

15 Komissio vaatii, että yhteisöjen tuomioistuin

– jättää valituksen kokonaan tutkimatta tai ainakin hylkää sen perusteettomana

– velvoittaa TU:n korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Valitusperusteet

16 TU vetoaa valituksensa tueksi seuraaviin viiteen valitusperusteeseen:

– yhteisön oikeuden ja/tai Roomassa 4.11.1950 allekirjoitetun ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus) rikkominen ja ainakin valituksenalaisen tuomion perusteleminen käsittämättömällä tavalla siltä osin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi, että riidanalaisen päätöksen kumoamista tai sakon alentamista vielä lisää ei voida perustella kohtuullisen käsittelyajan ylittämisellä

– perusteluvelvollisuuden laiminlyönti siltä osin kuin valituksenalaista tuomiota rasittaa sisäinen ristiriitaisuus sen epäselvyyden takia, joka koskee merkitystä, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin antoi varoituskirjeen tiedoksiantopäivämäärälle

– oikeudellinen virhe valituksenalaisessa tuomiossa tai tuomion perusteleminen käsittämättömällä tavalla siltä osin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi, että komissio on voinut perustellusti saattaa TU:n vastuuseen riidanalaisen päätöksen 1 ja 2 artiklassa tarkoitetuista rikkomisista

– oikeudellinen virhe valituksenalaisessa tuomiossa tai tuomion perusteleminen käsittämättömällä tavalla siltä osin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi kummatkin riidanalaisen päätöksen 1 ja 2 artiklassa tarkoitetut rikkomiset jatketuiksi rikkomisiksi, jotka tehtiin mainittuina ajanjaksoina, ja siltä osin kuin se lisäksi otti huomioon ajanjaksot, jotka ovat samat kuin edellä mainittuihin rikkomisiin liittyvät ajanjaksot, laskiessaan kyseisen päätöksen 3 artiklassa tarkoitetun rikkomisen kestoa

– oikeudellinen virhe siltä osin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei rikkomisten keston virheellisestä arvioinnista ja käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatteen noudattamatta jättämisestä huolimatta alentanut sakkoa vielä lisää tai joka tapauksessa perusteli tämän arvioinnin puutteellisesti.

Valitus

Ensimmäinen valitusperuste, joka koskee käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatteen loukkaamista

Asianosaisten ja muun osapuolen lausumat

17 TU moittii ensimmäisessä valitusperusteessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että se on rikkonut yhteisön oikeutta ja/tai Euroopan ihmisoikeussopimusta tai että se on ainakin perustellut valituksenalaisen tuomion käsittämättömällä tavalla katsoessaan, että riidanalaisen päätöksen kumoamista tai TU:lle määrätyn sakon määrän alentamista vielä lisää ei voida perustella kohtuullisen käsittelyajan ylittämisellä. Tämä valitusperuste sisältää kolme osaa.

– Ensimmäisen valitusperusteen ensimmäinen osa, joka koskee erottelua hallinnollisen menettelyn kahden vaiheen välillä

18 TU moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että se katsoi valituksenalaisen tuomion 78 ja 79 kohdassa, että väitetiedoksiantoa edeltäneen hallinnollisen menettelyn vaiheen pitkittäminen ei ollut omiaan vaarantamaan puolustautumisoikeuksia, koska yhteisön kilpailupolitiikan alalla käytävässä menettelyssä niitä, joita

asia koskee, ei moitita virallisesti mistään ennen väitetiedoksiannon vastaanottamista. Siten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin sivuutti virheellisesti käsittelyajan kohtuullisuutta arvioidessaan hallinnollisesta menettelystä 57 kuukautta.

19 TU väittää, että sen määrittämiseksi, onko käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatetta noudatettu, on otettava huomioon sekä hallinnollisen menettelyn kokonaiskesto että sen eri vaiheet. Se katsoo, että erotellessaan toisistaan kyseisen menettelyn kaksi vaihetta ja katsoessaan, että väitetiedoksiantoa edeltänyt vaihe oli "merkityksetön" ajan kohtuullisuutta arvioitaessa, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin menetteli yhteisön oikeuden vastaisella tavalla.

20 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei TU:n mukaan myöskään noudattanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä, kun se totesi valituksenalaisen tuomion 79 ja 80 kohdassa, että väitetiedoksiannon virallinen vastaanottamispäivä on katsottava hetkeksi, josta lukien asianosaisia moititaan virallisesti ja jolloin aloitetaan 6 päivänä helmikuuta 1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17 (perustamissopimuksen [81] ja [82] artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus) (EYVL 1962, 13, s. 204) 3 artiklan mukainen menettely, ja että käsiteltävänä olevan tapauksen kaltaisissa rikosasioissa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleessa tarkoitettu kohtuullinen aika alkaa tästä hetkestä.

21 TU väittää kuitenkin, että nyt käsiteltävänä olevan tapauksen erityisissä olosuhteissa "virallisen moittimisen ajankohta" ei osu yhteen väitetiedoksiannon vastaanottamisen kanssa, vaan varoituskirjeen tai jopa ensimmäisen tietojensaantipyynnön vastaanottamisen kanssa.

22 Komissio väittää puolestaan, että TU:n esittämän ensimmäisen valitusperusteen ensimmäinen osa perustuu valituksenalaisen tuomion virheelliseen tulkintaan. Sen mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi kyseisen tuomion 77 koh-

dassa, että hallinnollisen menettelyn ensimmäinen vaihe oli kestänyt kohtuuttoman kauan; se siis otti huomioon mainitun menettelyn ensimmäisen vaiheen, kun se arvioi sitä, oliko aika, joka kului tämän menettelyn ensimmäisten toimien ja riidanalaisen päätöksen tekemisen välillä, kohtuullinen.

23 Komissio väittää, että kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi, että sekä hallinnollisen menettelyn ensimmäinen että sen toinen vaihe olivat kestäneet liian pitkään, ja kun se tarkasteli myöhemmin sitä, oliko tällaisella kohtuullisen ajan ylittämisellä vaarannettu TU:n puolustautumisoikeudet, sen menettely oli sopusoinnussa yhteisöjen tuomioistuimen sen oikeuskäytännön kanssa, jonka mukaan tutkimuksen eri vaiheiden kohtuuton kesto ei merkitse automaattisesti käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatteen loukkaamista. Komission mukaan on myös välttämätöntä, että kyseessä olevat yritykset osoittavat, että tällä kohtuuttomalla kestolla vaarannettiin puolustautumisoikeudet (yhdistetyt asiat C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P–C-252/99 P ja C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 15.10.2002, Kok. 2002, s. I-8375, 173–178 kohta).

24 Esillä olevassa asiassa TU ei komission mukaan esittänyt vakuuttavia todisteita sen väitteensä tueksi, jonka mukaan hallinnollisen menettelyn liiallisella kestolla vaarannettiin puolustautumisoikeudet.

25 Komissio korostaa myös, että valituksenalaisen tuomion 87–92 kohdasta ilmenee, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tarkastellessa kysymystä siitä, oliko sen toteama kyseisen menettelyn kohtuuton kesto vaikuttanut TU:n puolustautumisoikeuksiin, se ulotti tarkastelunsa sekä hallinnollisen menettelyn ensimmäiseen että sen toiseen vaiheeseen.

26 Komissio huomauttaa toissijaisesti, että kysymys siitä, onko TU:n ”syyttämisen” kannalta, sellaisena kuin sitä tarkoitetaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa, otettava huomioon väitetiedoksiannon päivämäärä vai varoituskirjeen

vastaanottamisen päivämäärä, on merkityksetön, koska pelkkä valituksenalaisen tuomion 76–85 kohdan lukeminen osoittaa selvästi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tarkasti kysymystä käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatteen noudattamisesta sekä hallinnollisen menettelyn ensimmäisen vaiheen kannalta, joka alkoi varoituskirjeen vastaanottamisella, että kyseisen menettelyn toisen vaiheen kannalta.

27 Komissio esittää siis ensimmäisen valitusperusteen ensimmäisen osan hylkäämistä perusteettomana.

– Ensimmäisen valitusperusteen toinen osa, joka liittyy hallinnollisen menettelyn liialliseen kestoon

28 TU väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin jätti toteamatta eräitä komission laiminlyöntejä. Muun muassa väitetiedoksianto lähetettiin FEG:lle ja sen jäsenille vasta 57 kuukautta varoituskirjeen lähettämisen jälkeen. Siten komissio jätti TU:n mukaan ne, joita asia koskee, pitkäksi ajaksi epätietoisuuteen niistä toimenpiteistä, joihin niitä vastaan voidaan ryhtyä.

29 TU:n mukaan hallinnollisen menettelyn pituuden olisi pitänyt johtaa siihen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hyväksyy ensi näkemältä, että käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatetta on jätetty noudattamatta. Riippumatta siitä, onko TU:n puolustautumisoikeuksia tosiasiallisesti loukattu, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi tämän ajan näin merkittävän ylittymisen johdosta pitänyt voida päätellä, että riidanalaista päätöstä ei olisi pitänyt tehdä sellaisena kuin se tehtiin, koska yhdenkään asianosaisen ei olisi pitänyt olla epätietoisuudessa näin pitkää aikaa.

30 Komissio huomauttaa, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan hallinnollisen menettelyn kohtuuttoman pitkä kesto voi johtaa komission päätöksen kumoamiseen vain silloin, kun asianomaiset yritykset osoittavat, että kohtuullisen ajan ylittäminen on vaarantanut puolustautumisoikeuksia. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tutki tämän kysymyksen valituksenalaisen tuomion 87–93 kohdassa, joiden mukaan se päätteli, että TU:n intressien vaarantamisesta ei ollut mitään näyttöä.

31 Komissio esittää, että väitteellä, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin jätti toteamatta useita kohtuullisen ajan laiminlyöntejä, pyritään kyseenalaistamaan kyseisen tuomioistuimen tekemä tosiseikkojen arviointi, ja se on näin ollen selvästi jätettävä tutkimatta.

– Ensimmäisen valitusperusteen kolmas osa, joka liittyy puolustautumisoikeuksien loukkaamiseen

32 TU väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki oikeudellisen virheen tai ainakin perusteli valituksenalaisen tuomion käsittämättömällä tavalla siltä osin kuin se totesi, että hallinnollisen menettelyn kohtuuttoman pitkä kesto ei ollut vaikuttanut TU:n puolustautumisoikeuksiin (valituksenalaisen tuomion 79 kohta luettuna yhdessä sen 93 ja 94 kohdan kanssa).

33 Se väittää lisäksi, että puolustautumisoikeuksiin on vaikutettu väitetiedoksiannon vastaanottamista edeltävässä vaiheessa. Se vetoaa erityisesti epäedullisiin seurauksiin, joita sille tämän keston takia aiheutui todisteiden keräämisen osalta.

34 TU katsoo, että siltä vietiin mahdollisuus hankkia menestyksellisesti todisteita. TU:n oli liian pitkän ajan kulumisen takia ollut yhä vaikeampaa kerätä siltä vaadittuja sen puolesta puhuvia todisteita, vaikka se oli noudattanut kaikkia yrityksiä koskevaa yleistä varovaisuusvelvoitetta, kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi valituksenalaisen tuomion 87 kohdassa.

35 Komissio puolestaan katsoo ensisijaisesti, että ensimmäisen valitusperusteen kolmannella osalla pyritään kyseenalaistamaan tosiseikkojen arviointi, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin suoritti valituksenalaisen tuomion 87–93 kohdassa, ja että se on siis selvästi jätettävä tutkimatta.

36 Toissijaisesti komissio arvostelee TU:n väitettä, jonka mukaan tutkinnan liian pitkän keston johdosta kyseinen yhtiö ei olisi voinut asianmukaisesti hankkia todisteita. Komissio huomauttaa tältä osin, että TU esitti nämä väitteet ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa, joka hylkäsi ne valituksenalaisen tuomion 87 ja 88 kohdassa. TU ei mitenkään kumonnut päätelmiä, jotka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin esitti näissä kohdissa.

37 Myös CEF väittää sille tiedoksiannetun valituksen johdosta antamassaan vastauksessa, että TU:n ensimmäinen valitusperuste perustuu valituksenalaisen tuomion virheelliseen tulkintaan. Kohtuullista aikaa arvioidessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ulotti perustellusti tutkintansa koskemaan ajanjaksoa, joka alkoi tietojensaantipyynnön ajankohdasta eli 25.7.1991.

38 Kohtuullisen käsittelyajan ja puolustautumisoikeuksien loukkaamisen osalta CEF viittaa asiassa C-185/95 P, Baustahlgewebe vastaan komissio, 17.12.1998 annetun tuomion (Kok. 1998, s. I-8417) 49 kohtaan ja väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei soveltanut virheellistä oikeudellista käsitettä kun se katsoi, että vaikka hallinnollisen menettelyn ensimmäinen vaihe oli kestänyt liian kauan, käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatetta ei jätetty noudattamatta näytön puuttuessa siitä, että puolustautumisoikeuksia olisi loukattu.

39 CEF katsoo joka tapauksessa, että käsiteltävänä olevassa tapauksessa on kyse ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämistä tosiseikkoja koskevista toteamuksista, joita yhteisöjen tuomioistuin ei voi tutkia uudelleen. Ensimmäinen valitusperuste on siis jätettävä tutkimatta tai joka tapauksessa hylättävä perusteettomana.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

40 Kohtuullisen käsittelyajan noudattaminen kilpailupolitiikkaa koskevissa hallinnollisissa menettelyissä on yhteisön oikeuden yleinen oikeusperiaate, jonka noudattamista yhteisöjen tuomioistuimet valvovat (asia C-282/95 P, Guérin automobiles v. komissio, tuomio 18.3.1997, Kok. 1997, s. I-1503, 36 ja 37 kohta sekä em. yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomion 167–171 kohta).

41 On tarkistettava, tekikö ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin oikeudellisen virheen hylätessään väitteet, jotka perustuvat siihen, että komissio on väitetysti loukannut tätä periaatetta.

42 Toisin kuin TU väittää, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatetta soveltaessaan tehnyt eron hallinnollisen menettelyn kahden vaiheen eli väitetiedoksiantoa edeltäneen tutkintavaiheen ja muun hallinnollisen menettelyn välillä (ks. valituksenalaisen tuomion 78 kohta).

43 Tämä menettelytapa on täysin sopusoinnussa yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön kanssa. Yhteisöjen tuomioistuin totesi siten edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa Limburgse Vinyl Maatschappij ym. vastaan komissio antamansa tuomion 181–183 kohdassa muun muassa, että hallintomenettelyyn voi kuulua kaksi

toisiaan seuraavaa vaihetta, joista molempiin liittyy oma sisäinen logiikka. Ensimmäinen vaihe, joka kestää aina väitetiedoksiantoon asti, alkaa siitä hetkestä, jona komissio yhteisön lainsäätäjän sille antamia valtuuksia käyttäessään ryhtyy toimenpiteisiin, jotka merkitsevät moitetta kilpailusääntöjen rikkomisesta, ja komission on tämän ensimmäisen vaiheen perusteella voitava ottaa kantaa siihen, kuinka menettelyä jatketaan. Toinen vaihe puolestaan kestää väitetiedoksiannosta lopullisen päätöksen tekemiseen. Komission on voitava toisen vaiheen nojalla ottaa lopullisesti kantaa kilpailusääntöjen rikkomista koskevaan moitteeseen.

44 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen erotettua toisistaan hallinnollisen menettelyn kaksi vaihetta se siirtyi tutkimaan sitä, olivatko nämä molemmat vaiheet kestäneet liian kauan.

45 Ensimmäisen vaiheen osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi valituksenalaisen tuomion 77 kohdassa, että osoitettuaan TU:lle 25.7.1991 asetuksen N:o 17 11 artiklassa tarkoitetun tietojensaantipyynnön komissio oli odottanut yli kolme vuotta ennen kuin se suoritti ensimmäiset tarkastukset yrityksissä. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi, että tällainen aika on liian pitkä ja johtuu komission toimimattomuudesta.

46 Hallinnollisen menettelyn toisen vaiheen osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi valituksenalaisen tuomion 85 kohdassa, että asianosaisten kuulemisen ja riidanalaisen päätöksen tekemisen välillä oli kulunut noin 23 kuukautta, joka oli kestoltaan huomattava aika, eikä sen voitu katsoa olevan TU:n ja FEG:n vastuulla. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin päätteli tästä, että komissio oli ylittänyt mainitun päätöksen tekemiseksi normaalisti tarpeellisen ajan.

47 Koska menettelyn liiallisen keston, jonka ei voida katsoa olevan TU:n tai FEG:n vastuulla, toteaminen ei sellaisenaan riitä siihen, että todetaan, että käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatetta on loukattu, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

arvioi tällaisen keston vaikutusta TU:n puolustautumisoikeuksiin. Tällaisen lähestymistavan edellytys ilmenee valituksenalaisen tuomion 74 kohdasta, jossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi, että kohtuullisen ajan ylittyminen voi olla kumoamisperuste vain silloin, kun kyse on päätöksestä, jossa on todettu kilpailusääntöjen rikkomiset, jos on näytetty toteen, että tätä periaatetta loukkaamalla on vaarannettu kyseessä olevien yritysten puolustautumisoikeudet. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen mukaan tätä erityistapausta lukuun ottamatta ratkaisun tekemistä kohtuullisessa ajassa koskevan velvoitteen noudattamatta jättäminen ei vaikuta asetuksen N:o 17 mukaisen hallinnollisen menettelyn pätevyyteen.

48 Tähän kriteeriin on täysin sallittua vedota käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatteen loukkaamisen toteamisessa. Yhteisöjen tuomioistuin nimittäin totesi edellä mainitussa asiassa Baustahlgewebe vastaan komissio antamansa tuomion 49 kohdassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käydyn menettelyn kestoa koskevan arvion yhteydessä, että todiste, jonka mukaan oikeudenkäynnin kestolla on ollut vaikutuksia asian ratkaisun sisältöön, voi johtaa siihen, että valituksenalainen tuomio kumotaan. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen noudatti perusteluissaan samaa lähestymistapaa, kun se katsoi, että komissiossa käydyn menettelyn liiallisesta kestosta oli seurattava riidanalaisen päätöksen kumoaminen, jos TU:n puolustautumisoikeuksia loukattiin, jolloin on kyse tilanteesta, jossa voidaan väistämättä vaikuttaa menettelyn lopputulokseen.

49 Näin ollen on tarkasteltava ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen analyysia, joka koskee tässä yhteydessä väitettyä TU:n puolustautumisoikeuksien loukkaamista.

50 Valituksenalaisesta tuomiosta ilmenee, että tämä analyysi rajoittuu sen arvioimiseen, mikä vaikutus hallinnollisen menettelyn toisen vaiheen liiallisella kestolla oli TU:n puolustautumisoikeuksien käyttöön. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi muun muassa mainitun tuomion 93 kohdassa, että hallinnollisen menettelyn liiallinen pitkittyminen suullisen kuulemisen jälkeen ei ollut vaikuttanut TU:n ja FEG:n puolustautumisoikeuksiin.

51 Väitetiedoksiantoa edeltäneen tutkintavaiheen osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi valituksenalaisen tuomion 79 kohdassa, että pelkkä hallinnollisen menettelyn tämän vaiheen pitkittäminen ei ollut sellaisenaan omiaan vaarantamaan puolustautumisoikeuksia, koska TU:ta ja FEG:tä ei moitittu virallisesti mistään ennen väitetiedoksiannon vastaanottamista.

52 Tämä päätelmä on oikea siltä osin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on katsonut, että TU:lle ja FEG:lle on vasta väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen virallisesti ilmoitettu niistä rikkomisista, joista komissio niitä moittii omien tutkimustensa johdosta. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päättelyn takana oleva ajatus on se, että kyseessä olevat yritykset voivat ainoastaan hallinnollisen menettelyn toisessa vaiheessa täysin vedota puolustautumisoikeuksiin, mitä ne eivät voi tehdä väitetiedoksiantoa edeltävässä vaiheessa, koska komissio ei ole tuolloin muotoillut toteamiaan väitettyjä rikkomisia koskevia moitteita.

53 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 79 kohdassa esittämässä toteamuksessa ei kuitenkaan oteta huomioon mahdollisuutta, jonka mukaan tutkintavaiheen liiallinen kesto olisi voinut vaikuttaa TU:n puolustautumisoikeuksien käyttöön hallinnollisen menettelyn toisessa vaiheessa eli väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen.

54 Hallinnollisen menettelyn ensimmäisen vaiheen liiallinen kesto voi vaikuttaa kyseessä olevien yritysten tuleviin puolustautumismahdollisuuksiin erityisesti vähentämällä puolustautumisoikeuksien tehokkuutta, kun niihin vedotaan menettelyn toisessa vaiheessa. Kuten julkisasiamies on ratkaisuehdotuksensa 123 kohdassa todennut, mitä enemmän aikaa kuluu tutkimustoimenpiteen – käsiteltävänä olevassa tapauksessa varoituskirjeen lähettäminen – ja väitetiedoksiannon välillä, sitä todennäköisempää nimittäin on, että tässä tiedoksiannossa tarkoitettuja rikkomisia koskevia asianomaisen puolesta puhuvia mahdollisia todisteita ei voida enää hankkia tai että niiden hankkiminen on vaikeaa etenkin, kun kyse on asianomaisen puolesta puhuvista todistajista, erityisesti kyseessä olevien yritysten

johtoelinten kokoonpanossa mahdollisesti tapahtuneiden muutosten ja niiden muun henkilöstön osalta mahdollisesti tapahtuneiden vaihdosten takia. Käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatetta tarkastellessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole kyseisen periaatteen toteutumisen osalta ottanut riittävästi huomioon tätä näkökohtaa.

55 Koska puolustautumisoikeuksien kunnioittamisella eli periaatteella, jonka perustavanlaatuisuutta on useaan otteeseen korostettu yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä (ks. mm. asia 322/81, Michelin v. komissio, tuomio 9.11.1983, Kok. 1983, s. 3461, Kok. Ep. VII, s. 339, 7 kohta), on olennainen merkitys nyt kyseessä olevan menettelyn kaltaisissa menettelyissä, on vältettävä se, että nämä oikeudet voisivat korjaamattomalla tavalla vaarantua tutkintavaiheen liiallisen keston takia ja että tämä kesto voisi estää sellaisten todisteiden esittämisen, joilla pyritään osoittamaan vääräksi sellaisten kilpailukäyttäytymisten olemassaolo, joista kyseessä olevat yritykset joutuvat vastuuseen. Tästä syystä puolustautumisoikeuksien käyttämistä koskevan mahdollisen esteen tutkimista ei pidä rajoittaa siihen samaan vaiheeseen, jossa näillä oikeuksilla on täysi oikeusvaikutus, eli hallinnollisen menettelyn toiseen vaiheeseen. Puolustautumisoikeuksien tehokkuuden mahdollisen heikkenemisen alkusyyn arvioinnin on ulotuttava koko tähän menettelyyn siten, että se koskee sen kokonaiskestoa.

56 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki siten oikeudellisen virheen siltä osin kuin se rajoitti valituksenalaisessa tuomiossa hallinnollisen menettelyn liiallisesta kestosta väitetysti johtunutta puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevan tutkinnan laajuuden ainoastaan kyseisen menettelyn toiseen vaiheeseen. Se jätti tutkimatta, onko komission vastuulla oleva koko hallinnollisen menettelyn – väitetiedoksiantoa edeltänyt vaihe mukaan lukien – liiallinen kesto voinut vaikuttaa FEG:n ja TU:n tuleviin puolustautumismahdollisuuksiin ja oliko erityisesti jälkimmäinen yritys osoittanut tämän seikan riittävällä tavalla.

57 Tästä seuraa, että TU:n ensimmäinen valitusperuste on hyväksyttävä siltä osin kuin se perustuu käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatteen soveltamisessa tapahtuneeseen oikeudelliseen virheeseen. Valituksenalainen tuomio on näin ollen kumottava siltä osin kuin siinä todetaan, että hallinnollisen menettelyn ensimmäisen vaiheen pitkittyminen ei ole sellaisenaan voinut vaarantaa TU:n puolustautumisoikeuksia.

58 Yhteisöjen tuomioistuimen perussäännön 61 artiklan ensimmäisessä kohdassa määrätään, että jos muutoksenhaku todetaan aiheelliseksi, yhteisöjen tuomioistuin kumoaa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätöksen. Se voi tällöin joko itse ratkaista asian lopullisesti, jos asia on ratkaisukelpoinen, tai palauttaa asian ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ratkaistavaksi.

59 Koska käsiteltävänä olevassa asiassa puolustautumisoikeuksien noudattamatta jättämistä koskevaa kysymystä, jota on tutkittu ottamalla huomioon hallinnollisen menettelyn liiallinen kesto, on käsitelty ensimmäisessä oikeusasteessa ja koska TU:lla on siten ollut mahdollisuus esittää tältä osin väitteensä, yhteisöjen tuomioistuin voi ratkaista tämän aineellisen kysymyksen.

60 TU väitti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa nostamassaan kanteessa, että hallinnollisen menettelyn liiallinen kesto on vaikuttanut puolustautumisoikeuksien käyttöön ja näin ollen sitä vastaan aloitetun menettelyn lopputulokseen. Sen puolustautuminen oli estynyt jo silloin, kun se sai väitetiedoksiannon.

61 On siis tarkistettava, onko TU osoittanut oikeudellisesti riittävällä tavalla, että sillä oli väitetiedoksiannon ajankohtana eli 3.7.1996 vaikeuksia puolustautua komission väitteitä vastaan, eli että sillä oli vaikeuksia, jotka olivat seurausta hallinnollisen menettelyn liiallisesta kestosta.

62 TU huomauttaa ensinnäkin, että komission riidanalaisessa päätöksessä huomioon ottamat rikkomiset perustuvat pääasiallisesti FEG:n, NAVEG:n ja TU:n edustajien välillä käytyjen keskustelujen pöytäkirjoihin. Eräiden tapausten osalta viimeksi mainitun yrityksen työntekijät, jotka olivat aikoinaan osallistuneet näihin keskusteluihin, eivät kuitenkaan ole enää pitkään aikaan työskennelleet tässä yrityksessä. FEG:n aluekokouksiin osallistuneet Van Hulten, de Beun, Romein ja Van Wingen olivat siten lähteneet FEG:stä useita vuosia sitten joko eläkkeelle siirtymisen tai

sairastumisen takia. Coppoolse, joka oli kyseisen päätöksen 65 ja 69 perustelukappaleessa kohdassa mainittu FEG:n puheenjohtajana ja TU:n edustajana FEG:ssä, ei puolestaan ole työskennellyt kyseisessä yhtiössä vuoden 1989 jälkeen eikä liioin TU:n emoyhtiössä Schotmanissa 1.6.1992 jälkeen.

63 TU väittää, että näiden henkilöiden puuttuessa ei voida kohtuudella vaatia, että se rekonstruoi aikoinaan käytyjen keskustelujen tarkan sisällön puolustautuakseen niitä moitteita vastaan, jotka komissio on väitetiedoksiannossa esittänyt.

64 Tältä osin on todettava, että TU ei täsmentänyt ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa nostamassaan kanteessa päivämäärää, jolloin nämä henkilöt lähtivät kyseisestä yrityksestä, eikä niitä seikkoja, joiden perusteella voitaisiin osoittaa, että 3.7.1996 ei ollut enää mahdollista saada tietoja näiltä henkilöiltä. Väitteet, jotka TU on esittänyt niihin syihin liittyen, joiden takia olisi ollut ratkaisevan tärkeää lähestyä näitä henkilöitä puolustautumisoikeuksien käyttämiseksi, ovat myös epätäsmällisiä. TU ei tuo esiin, mitkä ovat ne komission riidanalaisessa päätöksessä huomioon ottamat erityiset väitteet, jotka olisi voitu kumota näiden henkilöiden myötävaikutuksen avulla.

65 TU esittää toiseksi 11 eri kokouksista laadittua pöytäkirjaa, joihin komissio on nojautunut todetessaan, että kyseessä on kollektiivinen yksinoikeusjärjestely. TU ei voinut enää käyttää kolmen eräissä näissä kokouksissa läsnä olleen henkilön eli Vosin (TU:n ja Holec-nimisen yrityksen välinen kokous), Van der Kaayn (läsnä FEG:n Zuid-Nederlandin alueen kokouksessa 14.2.1990) ja Van Nieuwenhofin (läsnä saman alueen kokouksessa 28.5.1991) palveluksia.

66 TU väittää, että vaikka sillä oli mahdollisuus pyytää apua niiltä, joita asia koskee, on kuitenkin mahdotonta rekonstruoida keskusteluja sen jälkeen, kun kyseisistä keskusteluista on kulunut viidestä kahdeksaan vuotta.

67 Tältä osin on huomautettava, että väitetiedoksianto lähetettiin TU:lle 3.7.1996. TU ei kuitenkaan ilmoita kyseisten kolmen henkilön lähdön päivämäärää eikä liioin syytä, jonka takia se, että näiltä henkilöiltä ei enää voida pyytää apua, on omiaan vaarantamaan sen puolustautumisen komission väitteitä vastaan.

68 Lisäksi on selvää, että ainakin 14.2.1990 pidetyssä FEG:n Zuid-Nederlandin alueen kokouksessa TU:n edustajina toimi Van der Kaayn lisäksi myös muita kyseisen yhtiön edustajia, joiden osalta TU ei ole mitenkään vedonnut siihen, että he eivät olisi käytettävissä.

69 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että TU ei ole uskottaviin todisteisiin nojautumalla pystynyt osoittamaan, että puolustautumisoikeuksien noudattamatta jättäminen on voinut olla seurausta väitetiedoksiantoa edeltäneen hallinnollisen menettelyn vaiheen liiallisesta kestosta ja että ajankohtana, jolloin väitetiedoksianto tapahtui, sen mahdollisuudet puolustautua tehokkaasti olivat tämän johdosta jo vaarantuneet.

70 TU:n väitteet eivät ole omiaan osoittamaan, että puolustautumisoikeuksia on todella loukattu, mitä on tarkasteltava kunkin yksittäistapauksen erityisten olosuhteiden perusteella.

71 Kanneperuste, johon TU nojautui ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa nostamassaan kanteessa ja joka perustuu käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatteen loukkaamiseen, on siten perusteeton, ja se on näin ollen hylättävä.

72 TU:n ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa nostama kanne on näin ollen hylättävä siltä osin kuin se perustuu kyseiseen kanneperusteeseen.

Toinen valitusperuste, joka koskee asianomaisen puolesta puhuvien, varoituskirjeen jälkeisten todisteiden väitettyä sivuuttamista

Asianosaisten lausumat

73 TU katsoo, että valituksenalaisen tuomion perusteluissa on sisäinen ristiriita ja että tuomiosta puuttuvat näin ollen perustelut sen epäselvyyden takia, joka liittyy merkitykseen, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin antoi varoituskirjeen tiedoksiannon päivämäärälle.

74 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi TU:n mukaan valituksenalaisen tuomion 79 kohdassa, että väitetiedoksiannon tapahtuminen muodosti päivämäärän, josta lukien TU:ta on virallisesti moitittu. Tästä näkemyksestä seuraa, että TU:n ei tarvinnut puolustautua tähän päivään saakka, koska sitä vastaan ei ollut vielä esitetty virallista moitetta. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei näin ollen ottanut huomioon väitetiedoksiantoa edeltävää ajanjaksoa arvioidessaan sitä, oliko komissio noudattanut käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatetta ennen riidanalaisen päätöksen tekemistä.

75 Valituksenalaisen tuomion 196 ja 208 kohdasta ilmenee toisaalta, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi, että TU oli tosiasiallisesti moitteen kohteena varoituskirjeen tai ainakin ensimmäisen tietojensaantipyynnön vastaanottamisesta lähtien. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on siten ilman minkäänlaisia selityksiä sivuuttanut asianomaisen puolesta puhuvan näytön, joka koskee kyseisen kirjeen vastaanottamisen jälkeistä aikaa.

76 TU:n mukaan valituksenalaista tuomiota rasittaa perustelujen vakava puutteellisuus, ja sen mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin loukkasi puolustautumisoikeuksia.

77 Komissio puolestaan väittää, että TU:n valituksensa tueksi esittämä toinen valitusperuste perustuu kahteen virheelliseen premissiin.

78 Ensinnäkin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin otti huomioon väitetiedoksiantoa edeltäneen ajanjakson arvioidessaan sen ajan kohtuullisuutta, joka on kulunut hallinnollisen menettelyn ensimmäisten toimenpiteiden ja riidanalaisen päätöksen tekemisen välillä.

79 Komissio väittää toiseksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tarkasteli TU:n esittämiä asiakirjoja ja väitteitä sekä totesi, että niillä ei ollut sitä todistusarvoa, jonka TU halusi niille antaa. Komission mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin antoi arvioinnissaan merkitystä myös sille seikalle, että asiakirjat, joihin TU nojautuu, on laadittu vasta sen jälkeen, kun kaikille niille, joita asia koskee, oli ilmoitettu siitä, että komissio aloittaa hallinnollisen menettelyn.

80 Komissio katsoo, että tällä valitusperusteella yhteisöjen tuomioistuimen käsiteltäväksi pyritään saattamaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen suorittama tosiseikkojen arviointi, joka koskee asiakirjojen todistusarvoa, ja se on näin ollen jätettävä tutkimatta.

Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

– Alustavat huomautukset

81 On syytä muistuttaa yhteisöjen tuomioistuimen valitusasioissa harjoittaman valvonnan rajoista.

82 EY 225 artiklasta ja yhteisöjen tuomioistuimen perussäännön 58 artiklan ensimmäisestä kohdasta ilmenee, että ainoastaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on toimivaltainen toisaalta määrittämään ratkaisun perustaksi asetettavan tosiseikaston, lukuun ottamatta sellaisia tapauksia, joissa määritetyn tosiseikaston paikkansapitämättömyys käy ilmi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle toimitetusta aineistosta, ja toisaalta arvioimaan tätä tosiseikastoa. Kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on määrittänyt asian tosiseikaston tai arvioinut sitä, yhteisöjen tuomioistuin on EY 225 artiklan nojalla toimivaltainen harjoittamaan tämän tosiseikaston oikeudelliseen luonnehdintaan ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen sen pohjalta tekemiin oikeudellisiin päätelmiin kohdistuvaa valvontaa (ks. mm. em. asia Baustahlgewebe v. komissio, tuomion 23 kohta ja asia C-551/03 P, General Motors v. komissio, tuomio 6.4.2006, Kok. 2006, s. I-3173, 51 kohta, ei vielä julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

83 Yhteisöjen tuomioistuimella ei siten ole toimivaltaa määrittää asian tosiseikastoa eikä lähtökohtaisesti myöskään arvioida sitä selvitystä, johon ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on asian tosiseikastoa määrittäessään tukeutunut. Silloin, kun tämä selvitys on saatu asianmukaisesti ja todistustaakkaa sekä asian selvittämistä koskevia menettelysääntöjä ja yleisiä oikeusperiaatteita on noudatettu, ainoastaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tehtävänä nimittäin on arvioida sille esitetyn selvityksen näyttöarvoa. Lukuun ottamatta sitä tapausta, että tuomioistuimelle esitetty selvitys on otettu huomioon vääristyneellä tavalla, tämä arviointi ei näin ollen ole sellainen oikeuskysymys, että se sinänsä kuuluisi yhteisöjen tuomioistuimen harjoittaman valvonnan piiriin (em. asia Baustahlgewebe v. komissio, tuomion 24 kohta ja em. asia General Motors v. komissio, tuomion 52 kohta).

84 On toisaalta huomautettava, että kysymys ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomion perustelujen ristiriitaisuudesta tai puutteellisuudesta on oikeuskysymys, minkä vuoksi se voi olla muutoksenhaun kohteena (asia C-401/96 P, Somaco v. komissio, tuomio 7.5.1998, Kok. 1998, s. I-2587, 53 kohta ja asia C-446/00 P, Cubero Vermurie v. komissio, tuomio 13.12.2001, Kok. 2001, s. I-10315, 20 kohta).

85 Perusteluvelvollisuuden osalta vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenee, ettei se velvoita ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta esittämään selvitystä, jossa seurattaisiin tyhjentävästi ja kohta kohdalta kaikkia riidan asianosaisten esittämiä päätelmiä. Perustelut voivat siten olla implisiittisiä, kunhan asianosaiset saavat

niiden avulla selville syyt, joiden vuoksi kyseiset toimenpiteet on toteutettu, ja toimivaltaisella tuomioistuimella on käytettävissään riittävät tiedot, jotta se kykenee harjoittamaan laillisuusvalvontaansa (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok. 2004, s. I-123, 372 kohta).

– Toisen valitusperusteen tarkastelu

86 Siltä osin kuin TU pyrkii toisella valitusperusteellaan osoittamaan, että valituksenalaisen tuomion perustelut, jotka koskevat eräiden asiakirjojen todistusarvon hylkäämistä, ovat puutteellisia tai jopa ristiriitaisia, kyseinen valitusperuste on otettava tutkittavaksi.

87 TU ja FEG ovat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa nostamissaan kanteissa riitauttaneet seikat, jotka komissio otti riidanalaisessa päätöksessä huomioon esimerkkeinä sen NAVEG:n ja FEG:n välillä tehdyn "herrasmiessopimuksen" toteuttamisesta, joka koski toimituksia FEG:n jäsenille (jäljempänä herrasmiessopimus). Tältä osin on tuotu esiin erityisesti kaksi kirjettä Spaanderman Lichtiltä, joka on NAVEG:n jäsenyritys.

88 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tarkasteli näiden kirjeiden todistusarvoa valituksenalaisen tuomion 196 ja 208 kohdassa.

89 Erityisesti 14.8.1991 päivätyn kirjeen osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin arvioi mainitussa 196 kohdassa kyseisen kirjeen todistusarvoa punnitsemalla sen sisältöä suhteessa sen asiayhteyteen. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi ensinnäkin, että tämä kirje oli osoitettu NAVEG:lle vastauksena NAVEG:n kaksi päivää aiemmin esittämään kysymykseen. Näin ollen NAVEG teki aloitteen kysyä

Spaanderman Lichtiltä viimeksi mainitun syitä olla toimittamatta tavaraa CEF:lle. Toiseksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi, että tämä kirje seurasi komission 25.7.1991 FEG:lle ja TU:lle esittämiä tietojensaantipyyntöjä, joten se ei ollut vakuuttava.

90 Sen kirjeen osalta, jonka Spaanderman Licht lähetti CEF:lle 22.5.1991, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi, että Spaanderman Licht ainoastaan ilmoitti, ettei se halunnut laajentaa jälleenmyyjäverkostoaan. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kuitenkin totesi, että tämä kirje oli laadittu sen jälkeen, kun komissio oli jo aloittanut tutkimuksensa.

91 Siten valituksenalaisen tuomion 196 ja 208 kohdasta ilmenee, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin perusteli riittävästi mainittujen kirjeiden vakuuttavuuden puuttumista ja sitä, että niitä ei otettu huomioon asianomaisen puolesta puhuvina todisteina.

92 Valituksenalaisen tuomion perustelujen ristiriitaisuuden osalta, johon TU viittaa, on todettava, että kuten julkisasiamies totesi ratkaisuehdotuksensa 27 kohdassa, koska hallinnollisen menettelyn kohtuullista kestoa ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle todisteena esitettyjen asiakirjojen todistusvoimaa koskevat arvioinnit eivät ole minkäänlaisessa johdonmukaisessa yhteydessä keskenään, mainittuun tuomioon ei sisälly ristiriitaa.

93 Lisäksi osapuolten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle todisteena esittämien asiakirjojen todistusarvo, jonka arvioiminen on yksinomaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tehtävä, ei välttämättä määräydy sen hallinnollisen menettelyn vaiheen mukaan, jonka kuluessa kyseiset asiakirjat on laadittu. Kuten julkisasiamies totesi ratkaisuehdotuksensa 28 kohdassa, tämä todistusarvo on tutkittava siten, että otetaan huomioon kaikki yksittäistapaukseen liittyvät seikat. Valituksenalaisen tuomion 196 ja 208 kohdasta ilmenee kuitenkin, että se, että komissio oli jo aloittanut tutkimuksensa, ei ole ainut ratkaiseva tekijä, jonka johdosta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi muun muassa Spaanderman Lichtin

22.5. ja 14.8.1991 päivätyt kirjeet sen vuoksi, että niillä ei voitu kyseenalaistaa komission esittämiä todisteita, jotka koskivat herrasmiessopimuksen täytäntöönpanoa. Mainittuja 196 ja 208 kohtaa ei näin ollen voida tulkita siten, että komission tutkimuksen aloittamisen jälkeen laaditulle asiakirjalle ei voitaisi luonteensa johdosta antaa mitään arvoa todisteena.

94 Edellä esitetyn perusteella toinen valitusperuste, johon on vedottu valituksen tueksi, on hylättävä perusteettomana.

Kolmas valitusperuste, joka koskee TU:n osallistumista komission toteamiin rikkomisiin

95 TU moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että se teki oikeudellisen virheen tai ainakin perusteli valituksenalaisen tuomion käsittämättömällä tavalla siltä osin kuin se katsoi valituksenalaisen tuomion 367 ja 379 kohdassa, että komissio moitti perustellusti TU:ta siitä, että se oli aktiivisesti osallistunut kollektiiviseen yksinoikeusjärjestelyyn ja FEG:n hintasopimuksiin liittyviin rikkomisiin. Kolmas valitusperuste sisältää kolme osaa.

Kolmannen valitusperusteen ensimmäinen osa, joka koskee TU:n osallistumista kollektiiviseen yksinoikeusjärjestelyyn

– Asianosaisten lausumat

96 TU väittää kolmannen valitusperusteensa tässä osassa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki oikeudellisen virheen tai ainakin perusteli valituksenalaisen tuomion käsittämättömällä tavalla, kun se katsoi, että TU oli aktiivisesti osallistunut herrasmiessopimuksen muodossa ilmenevään kollektiiviseen yksinoikeusjärjestelyyn.

97 TU:n mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ensinnäkään ottanut huomioon FEG:n sisäisiä sääntöjä eikä Alankomaiden yhdistyslainsäädäntöä.

98 TU huomauttaa tältä osin, että se väitti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa, että se ei voinut oikeudellisesti lainkaan vaikuttaa FEG:n päätöksiin. Se esittää, että tästä väitteestä huolimatta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi valituksenalaisen tuomion 352 kohdassa, että niillä vastaväitteillä, jotka se oli esittänyt komission sen väitteen johdosta, jonka mukaan TU:lla oli tärkeä rooli kollektiivisessa yksinoikeusjärjestelyssä, ja niillä vastaväitteillä, jotka perustuivat FEG:n sisäisiin sääntöihin ja Alankomaiden yhdistyslainsäädäntöön, ei ollut merkitystä.

99 TU:n mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tältä osin esittämä arviointi on käsittämätön, sillä se katsoi valituksenalaisen tuomion 356 kohdassa, että nämä samat FEG:n sisäiset säännöt olivat todella merkityksellisiä arvioitaessa TU:n roolia kyseisen yhteenliittymän asioiden hoitamisessa.

100 Komissio väittää tältä osin, että tämä väitetty ristiriita valituksenalaisen tuomion 352 ja 356 kohdan välillä perustuu kyseisen tuomion virheelliseen tulkintaan.

101 Komission mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi siten valituksenalaisen tuomion 352 kohdassa, että TU ei voinut piiloutua FEG:n sisäisissä säännöissä olevien sanatarkkojen määräysten tai yhdistysoikeutta koskevan Alankomaiden lainsäädännön säännösten taakse väittääkseen, että se ei ollut osallistunut todettuihin rikkomisiin. Komissio väittää ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen korostaneen, että huomioon on otettava vain se, mikä todella oli tapahtunut, eikä sitä, mikä oli muodollisesti mahdollista tai sallittua.

102 Lisäksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin nojautui valituksenalaisen tuomion 356 kohdassa nimenomaan sen tosiasiallisen roolin arviointiin, joka TU:lla oli FEG:n asioiden osalta, ja katsoi, että TU oli tosiasiallisesti osallistunut kollektiiviseen yksinoikeusjärjestelyyn.

103 TU pitää toiseksi käsittämättömänä päättelyä, jota ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin noudatti valituksenalaisen tuomion 353 kohdassa, jossa vahvistetaan komission riidanalaisessa päätöksessä soveltama arviointiperuste eli FEG:n ja TU:n intressien yhteneväisyys. TU:n mukaan se tosiseikka, että se on yksi FEG:n suurimmista jäsenyrityksistä, ei osoita, että sen ja kyseisen yhteenliittymän "intressit ovat luonnollisesti osittain samat".

104 Koska intressien yhteneväisyyteen perustuva arviointiperuste ei ole merkityksellinen käsiteltävänä olevassa tapauksessa, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi pitänyt tutkia, onko TU:lla ja FEG:llä yhteinen tahto.

105 Komissio väittää tältä osin, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toteamus FEG:n ja TU:n osittain samoista intresseistä ei perustu yksinomaan siihen, että TU oli yksi FEG:n suurimmista ja tärkeimmistä jäsenistä. Komission mukaan valituksenalaisen tuomion 356 kohdasta ilmenee, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin otti huomioon myös sen, että TU:n edustaja oli useita vuosia mukana FEG:n hallituksessa toimien jonkin aikaa jopa kyseisen elimen puheenjohtajana ja että kyseinen yhtiö oli vahvasti edustettuna eri tuotekomiteoissa.

106 Komissio arvostelee myös TU:n väitettä, jonka mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi pitänyt tutkia, oliko TU:lla ja FEG:llä "yhteisymmärrys". Sen mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tutki, oliko TU osallistunut kollektiiviseen yksinoikeusjärjestelyyn, ja päätteli tämän perusteella, että asia oli näin, mikä riitti siihen, että TU:n katsottiin olevan vastuussa rikkomisesta.

107 TU viittaa kolmanneksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 356 kohdassa esittämään toteamukseen, jonka mukaan TU "on yksi suurimmista FEG:n jäsenyrityksistä" ja jonka mukaan "tämän perusteella tietyt sen johtajat tai toimihenkilöt ovat toimineet FEG:n hallituksen puheenjohtajina ja osallistuneet FEG:n elinten päätöksentekoon vuosien 1985 ja 1995 välisenä aikana", ja se katsoo, että tällainen toteamus ei riitä osoittamaan, onko se "aktiivisesti" osallistunut riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa tarkoitettuun rikkomiseen.

108 Komission olisi kyseessä olevassa asiassa pitänyt tutkia, oliko TU jollain muulla tavalla osoittanut hyväksyvänsä FEG:n hallituksessa olevan "oman" edustajansa menettelyn ja näin ollen FEG:n politiikan sekä tämän politiikan toteuttamisen. Komissio ei toiminut näin, ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on siis tältä osin tehnyt virheellisen oikeudellisen arvion.

109 Komissio väittää tältä osin, että TU on selvästi sivuuttanut kaikki todisteet, joita ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tarkasteli valituksenalaisen tuomion 356–361 kohdassa. Se huomauttaa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen todenneen kyseisissä kohdissa, että TU oli osallistunut herrasmiessopimukseen, sillä se ei ollut tähän sopimukseen sitoutumatta pelkästään osallistunut kokouksiin, joissa tästä sopimuksesta keskusteltiin, vaan se oli FEG:n hallituksen jäsenenä ollut myös suoraan osallisena tämän sopimuksen laatimisessa ja toteuttamisessa.

110 Tästä seuraa komission mukaan, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin sovelsi oikeaa oikeudellista arviointiperustetta arvioidessaan sitä, onko TU vastuussa osallistumisestaan kollektiiviseen yksinoikeusjärjestelyyn.

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

111 Tässä kolmannen valitusperusteen ensimmäisessä osassa TU riitauttaa ennen kaikkea ne oikeudelliset arviointiperusteet, joihin ensimmäisen oikeusasteen

tuomioistuin nojautui arvioidessaan todisteita, jotka komissio oli esittänyt osoittaakseen TU:n osallistumisen kollektiiviseen yksinoikeusjärjestelyyn. Koska sen arviointi, onko yritys vastuussa rikkomisesta, on oikeudellinen kysymys, yhteisöjen tuomioistuimen on tutkittava, tekikö ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin oikeudellisen virheen katsoessaan, että komissio oli voinut perustellusti arvioida, että TU oli osallistunut aktiivisesti tällaiseen kilpailunvastaiseen käyttäytymiseen.

112 Tässä kolmannen valitusperusteen osassa TU arvostelee lisäksi sitä, että valituksenalaisen tuomion useat kohdat, joissa keskitytään sen osallistumiseen kollektiiviseen yksinoikeusjärjestelyyn, ovat väitetysti puutteellisesti perusteltuja.

113 Tästä seuraa, että kolmannen valitusperusteen ensimmäinen osa on otettava tutkittavaksi.

114 Yhteisöjen tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan sen toteen näyttämiseksi oikeudellisesti riittävällä tavalla, että yritys on osallistunut yritysten yhteisjärjestelyyn, on riittävää, että komissio osoittaa, että asianomainen yritys on osallistunut kokouksiin, joissa on tehty kilpailunvastaisia sopimuksia, kyseisen yrityksen selvästi vastustamatta näitä sopimuksia. Kun on osoitettu, että yritys on osallistunut tällaisiin kokouksiin, sen on esitettävä selvitystä siitä, että tällä osallistumisella ei ollut kilpailua rajoittavaa tarkoitusta, osoittamalla ilmoittaneensa kilpailijoilleen, että sillä oli näihin kokouksiin osallistuessaan kilpailijoihin nähden eri näkemys (ks. asia C-49/92 P, komissio v. Anic Partecipazioni, tuomio 8.7.1999, Kok. 1999, s. I-4125, 96 kohta ja asia C-199/92 P, Hüls v. komissio, tuomio 8.7.1999, Kok. 1999, s. I-4287, 155 kohta).

115 Valituksenalaisen tuomion 359–361 kohdasta ilmenee, että nämä periaatteet ovat olleet perustana ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arvioinnille siitä näytöstä, jonka komissio esitti tukeakseen toteamustaan TU:n osallistumisesta kollektiiviseen yksinoikeusjärjestelyyn. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei katsonut tutkinnassaan missään tapauksessa, että yrityksen kuuluminen ammatilli-

seen yhteenliittymään merkitsee automaattisesti sitä, että yritys on saatettava vastuuseen kilpailusääntöjen vastaisesta käyttäytymisestään. Kyseisen tuomion 355 kohdasta ilmenee tältä osin selvästi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin sovelsi arviointiperustetta, joka koskee henkilökohtaista osallistumista rikkomisen toteuttamiseen.

116 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi valituksenalaisen tuomion 357 kohdassa, että komissio oli koonnut aihetodisteita herrasmiessopimuksen olemassaolosta. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen mukaan komissio oli koonnut asiakirjatodisteita FEG:n ja NAVEG:n välisistä neuvotteluista, joiden kuluessa herrasmiessopimuksesta keskusteltiin. Nämä asiakirjat kattavat ajanjakson, joka alkoi 11.3.1986 NAVEG:n ja FEG:n hallitusten välisellä kokouksella. Komissio otti huomioon myös näiden hallitusten välillä 28.2.1989 ja 25.10.1991 pidetyissä kokouksissa käydyt keskustelut sekä FEG:n NAVEG:lle 18.11.1991 lähettämän kirjeen.

117 Mitä tulee TU:n henkilökohtaiseen osallistumiseen herrasmiessopimukseen, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi valituksenalaisen tuomion 358 kohdassa, että vaikka TU ei ollut läsnä eikä edustettuna komission mainitsemista FEG:n ja NAVEG:n hallitusten välisistä kokouksista siinä, joka pidettiin 28.2.1989, FEG kuitenkin laati pöytäkirjan tästä kokouksesta. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toi esiin lisäksi, että TU:n läsnäoloa muissa kokouksissa (11.3.1986 ja 25.10.1991) ja sen edustusta FEG:n hallituksessa vuonna 1991 ei ole kiistetty.

118 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin päätteli valituksenalaisen tuomion 360 kohdassa, että kun osoitusta sitoutumattomuudesta ei ole ja varsinkin kun TU on osallistunut FEG:n hallituksen jäsenenä, sen on katsottava osallistuneen herrasmiessopimukseen.

119 Tästä seuraa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei tehnyt oikeudellista virhettä arvioidessaan TU:n osallistumista kollektiiviseen yksinoikeusjärjestelyyn.

120 On myös tarkasteltava argumentteja, jotka TU esitti väittäessään, että eräät valituksenalaisen tuomion kohdat, jotka koskevat TU:n osallistumista kollektiiviseen yksinoikeusjärjestelyyn, ovat puutteellisesti perusteltuja.

121 Mitä ensinnäkin tulee TU:n väitteeseen valituksenalaisen tuomion 352 ja 356 kohdan väitetystä ristiriidasta, kun näitä kohtia tarkastellaan huolellisesti, ilmenee, että ne eivät ole keskenään ristiriidassa.

122 Valituksenalaisen tuomion 350 kohdasta ilmenee siten, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tutki väitteet, jotka TU esitti torjuakseen todisteet aktiivisesta osallistumisestaan rikkomisiin, ja se suoritti tämän tutkinnan sen ratkaisemiseksi, oliko komissio osoittanut oikeudellisesti riittävällä tavalla kyseisen yhtiön osallistuneen riidanalaisen päätöksen 1 ja 2 artiklassa tarkoitettuihin rikkomisiin.

123 Mitä tulee TU:n osallistumiseen kollektiiviseen yksinoikeusjärjestelyyn, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi valituksenalaisen tuomion 352 kohdassa väitteet, joiden mukaan kyseinen yhtiö ei voinut vaikuttaa FEG:n päätöksiin. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi, että TU:n väitteillä, jotka koskivat FEG:n sisäisiä sääntöjä ja yhdistysoikeutta koskevaa Alankomaiden lainsäädäntöä, ei ole merkitystä. Sen mukaan on tarkasteltava sitä, osallistuiko TU herrasmiessopimukseen, eikä sitä, olisiko tällainen osallistuminen ollut sille mahdollista FEG:n perussäännön tai edellä mainitun lainsäädännön mukaan.

124 Tämä päättely pohjautuu perustellusti siihen, että on osoitettava, onko TU tosiasiallisesti osallistunut herrasmiessopimukseen, eikä sen sijaan sitä, onko tällainen osallistuminen ollut pelkästään mahdollista.

125 Tutkiessaan sitä, oliko TU tosiasiallisesti osallistunut kollektiiviseen yksinoikeusjärjestelyyn, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi juuri tällaiseen päättelyyn nojautuen, että merkityksellistä on se, että eräät TU:n johtajat ja toimihenkilöt olivat olleet mukana FEG:n hallituksessa, ja se viittasi valituksenalaisen tuomion 356 kohdassa FEG:n perussääntöön tuodakseen esiin, että kyseinen elin vastaa yhteenliittymän yleisjohtamisesta.

126 Valituksenalaisen tuomion perusteluissa ei siis ole tältä osin ristiriitaa.

127 Toiseksi valituksenalaisen tuomion 353 kohtaa koskevan arvostelun osalta on tuotava esiin, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toteamus siitä, että FEG:n ja TU:n intressit ovat osittain samat, ei perustu yksinomaan siihen, että TU oli yksi FEG:n suurimmista jäsenyrityksistä. Kyseisen tuomion 356 kohdasta nimittäin ilmenee, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin otti huomioon myös sen, että TU:n edustaja oli useiden vuosien ajan mukana kyseisen yhteenliittymän hallituksessa toimien jonkin aikaa kyseisen elimen puheenjohtajana ja että TU oli vahvasti edustettuna eri tuotekomiteoissa.

128 Mitä tulee siihen, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen on väitetysti tutkittava, oliko TU:lla ja FEG:llä yhteinen tahto, on todettava, että koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tutki, oliko TU tosiasiallisesti osallistunut herrasmiessopimukseen, ja koska se päätteli, että asia oli näin, edellytys kyseisen yrityksen saattamiselle vastuuseen tästä rikkomisesta on täyttynyt.

129 Kolmannen valitusperusteen ensimmäinen osa on edellä esitetyn perusteella hylättävä perusteettomana.

Kolmannen valitusperusteen toinen osa, joka koskee TU:n osallistumista kollektiivisen yksinoikeusjärjestelyn laajentamiseen

– Asianosaisten lausumat

130 TU väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki oikeudellisen virheen tai ainakin perusteli valituksenalaisen tuomion käsittämättömällä tavalla arvioidessaan sitä, oliko TU osallistunut aktiivisesti FEG:n tai ainakin kyseisen yhteenliittymän jäsenten yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, joilla pyrittiin saamaan yritykset, jotka eivät olleet NAVEG:n jäseniä, liittymään herrasmiessopimukseen, ja jos asia oli näin, kuinka kauan tämä osallistuminen oli kestänyt.

131 TU:n mukaan sitä seikkaa ei otettu huomioon, että TU oli 2.7.1991 viimeisen kerran painostanut valmistajaa, joka ei ollut NAVEG:n jäsen, olemaan toimittamatta sähköteknisiä asennustuotteita yrityksille, jotka eivät ole FEG:n jäseniä. TU väittää siten, että on virheellistä todeta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tavoin epäsuorasti, että TU oli ollut aktiivisesti osallisena riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa tarkoitettuun rikkomiseen 2.7.1991 jälkeen, tai että valituksenalainen tuomio on ainakin puutteellisesti perusteltu tältä osin. Komissio ei ole tuonut esiin, että TU olisi toiminut tässä mielessä aktiivisesti kyseisen päivän jälkeen.

132 Komissio väittää tältä osin, että TU pyrkii kyseenalaistamaan tosiseikkojen arvioinnin, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin suoritti kyseisen päivän eli 2.7.1991 osalta, ja että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kiellettyyn sopimukseen osallistuneen katsotaan olevan vastuussa tästä sopimuksesta siihen saakka, kun se julkisesti ilmoittaa olevansa sitoutumatta sen sisältöön, mitä TU ei ole tehnyt.

133 Komissio huomauttaa täysin toissijaisesti, että TU jättää huomiotta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 366 kohdassa esittämän

toteamuksen, jonka mukaan TU on painostanut NAVEG:hen kuulumattomia yrityksiä paitsi itsenäisesti myös sittemmin "yhteisesti muiden FEG:n jäsenten kanssa". Tämä toteamus on lisäsyy katsoa, että TU on vastuussa rikkomisesta koko sen ajanjakson osalta, jona se tapahtui.

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

134 Kolmannen valitusperusteen toinen osa on otettava tutkittavaksi siltä osin kuin siinä riitautetaan ne oikeudelliset arviointiperusteet, joiden pohjalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tarkasteli todisteita, jotka komissio on toimittanut osoittaakseen, että TU on osallistunut kollektiivisen yksinoikeusjärjestelyn laajentamiseen.

135 Kyseisessä osassa kuitenkin sivuutetaan päätelmät, jotka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin esitti valituksenalaisen tuomion 365–376 kohdassa.

136 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi siten kyseisen tuomion 365 kohdassa, että TU oli yksi FEG:n tärkeimmistä jäsenistä ja että se oli tämän perusteella ollut edustettuna FEG:n hallituksessa jatkuvasti vuosien 1985 ja 1995 välisenä aikana, lukuun ottamatta kuitenkin vuotta 1990. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toi lisäksi esiin, että tässä ominaisuudessaan TU oli osallistunut suoraan FEG:n politiikan muodostamiseen ja/tai saanut tiedon kyseisen yhteenliittymän ja NAVEG:n välisistä kollektiivista yksinoikeusjärjestelyä koskevista neuvotteluista pyrkimättä koskaan ilmoittamaan julkisesti olevansa sitoutumatta niissä sovittuihin asioihin.

137 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin huomautti valituksenalaisen tuomion 366 kohdassa lisäksi, että komission riidanalaisen päätöksen 53–70 perustelukappaleessa tutkimista todisteista ilmenee oikeudellisesti riittävällä tavalla, että TU oli

esittänyt erityisen merkittävää roolia yhdenmukaistetussa menettelytavassa, jolla laajennettiin kollektiivista yksinoikeusjärjestelyä tiettyihin NAVEG:hen kuulumattomiin tavarantoimittajiin. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi, että TU oli painostanut sekä itsenäisesti että yhteisesti muiden FEG:n jäsenten kanssa näitä yrityksiä, jotteivät ne toimittaisi tavaraa FEG:hen kuulumattomille tukkukauppiaille, jotka olivat niiden kilpailijoita.

138 Koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin oli tosiseikkoja koskevassa itsenäisessä arvioinnissaan, jota ei voida tutkia uudelleen muutoksenhaun yhteydessä ja jonka aineellista oikeellisuutta TU ei ole kiistänyt, todennut, että tällaista painostusta oli harjoitettu, on pääteltävä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt oikeudellista virhettä katsoessaan, että komissio oli perustellusti ottanut huomioon TU:n osallistumisen kollektiivisen yksinoikeusjärjestelyn laajentamiseen 2.7.1991 jälkeen, sillä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin oli tällaiseen päätelmään tullakseen nojautunut sen henkilökohtaisen roolin arvioimiseen, joka TU:lla oli tässä rikkomisessa. Ei myöskään voida todeta, että perustelut puuttuisivat tältä osin.

139 Kolmannen valitusperusteen toinen osa on näin ollen hylättävä perusteettomana.

Kolmannen valitusperusteen kolmas osa, joka koskee TU:n osallistumista hintoihin liittyvään rikkomiseen

– Asianosaisten lausumat

140 TU väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki oikeudellisen virheen tai ainakin perustellut valituksenalaisen tuomion käsittämättömällä tavalla katsoessaan, että komissio oli voinut perustellusti saattaa TU:n vastuuseen riidanalaisen päätöksen 2 artiklassa tarkoitetusta rikkomisesta hintasopimusten osalta, koska TU oli osallistunut aktiivisesti näihin sopimuksiin.

141 TU arvostelee toteamusta, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin esitti valituksenalaisen tuomion 371 kohdassa ja jonka mukaan "TU ei voi väittää, että riidanalaisen päätöksen 2 artiklassa tarkoitettu rikkominen koskisi luonteensa vuoksi ainoastaan FEG:tä eikä sitä voisi tämän vuoksi katsoa TU:n syyksi".

142 TU moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että se katsoi epäsuorasti, että TU oli osallistunut yhdenmukaistettuun menettelytapaan soveltamalla kahta sitovaa päätöstä, joista yksi koski kiinteitä hintoja ja toinen julkaisuja. Se päättelee valituksenalaisen tuomion 376 kohdasta, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi, että pelkästään se seikka, että TU on ollut FEG:n jäsen, riittää saattamaan sen vastuuseen rikkomisesta.

143 TU väittää, että jäsenyys kilpailusääntöjä rikkovassa yritysten yhteenliittymässä ei sellaisenaan riitä siihen, että tämän jäsenen katsottaisiin olevan vastuussa tästä rikkomisesta. Sen mukaan käsiteltävänä olevassa tapauksessa olisi oltava itsenäistä toimintaa, joka on todistettavissa ja josta voidaan päätellä, että kyseinen yhteenliittymän jäsen on osoittanut tahtonsa osallistua kyseessä olevaan rikkomiseen.

144 Jättäessään tutkimatta, miltä osin TU oli tosiasiallisesti ollut osallisena riidanalaisen päätöksen 2 artiklassa tarkoitetussa rikkomisessa, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki TU:n mukaan oikeudellisen virheen tai ainakin tältä osin perustellut valituksenalaisen tuomion käsittämättömällä tavalla.

145 Komissio väittää tältä osin, että kolmannen valitusperusteen kolmas osa pohjautuu valituksenalaisen tuomion 371 kohdan virheelliseen tulkintaan.

146 Komission mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin huomautti kyseisessä 371 kohdassa, että riidanalaisen päätöksen 3 artiklassa TU:ta pidettiin vastuullisena rikkomisista erityisesti sen takia, että se oli osallistunut niihin aktiivisesti. Komissio korostaa, että kyseisen tuomion 349 kohdassa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi TU:n väitteen, jonka mukaan TU oli saatettu vastuuseen rikkomisista vain sen takia, että se oli FEG:n jäsen. Tämä hylkääminen on komission mukaan selitetty kyseisen tuomion 351–379 kohdassa, joissa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi käytettävissä olevien todisteiden nojalla – ei siis pelkästään sen perusteella, että TU kuuluu FEG:hen –, että TU voidaan saattaa vastuuseen kyseisessä päätöksessä todetuista kahdesta rikkomisesta.

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

147 Kuten julkisasiamies on ratkaisuehdotuksensa 51 kohdassa todennut, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole missään tapauksessa katsonut, että TU:n olisi FEG:n jäsenenä automaattisesti katsottava olevan vastuussa FEG:n lainvastaisista menettelytavoista.

148 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 375–379 kohdassa päinvastoin keskittynyt tutkimaan TU:n henkilökohtaista ja aktiivista osallistumista hintojen vahvistamista koskevaan rikkomiseen.

149 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta ei siis voida moittia siitä, että se olisi tehnyt oikeudellisen virheen. Lisäksi valituksenalainen tuomio on tältä osin riittävästi perusteltu.

150 Edellä esitetystä seuraa, että kolmannen valitusperusteen kolmas osa on hylättävä perusteettomana, ja kolmas valitusperuste on näin ollen hylättävä kokonaan.

Neljäs valitusperuste, joka koskee niiden rikkomisten keston määrittelyä, joista komissio on katsonut TU:n olevan vastuussa

151 TU väittää kolmesta osasta muodostuvassa neljännessä valitusperusteessaan, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki oikeudellisen virheen tai ainakin perusteli valituksenalaisen tuomion puutteellisella tavalla siltä osin kuin kyse on riidanalaisen päätöksen 1 ja 2 artiklassa tarkoitetun kunkin jatketun rikkomisen kestosta. Samat ajanjaksot otettiin TU:n mukaan virheellisesti huomioon laskettaessa kyseisen päätöksen 3 artiklassa tarkoitetun rikkomisen kestoa.

152 TU arvostelee valituksenalaisen tuomion 413 kohtaa, jossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi, että "riidanalaisen päätöksen 1 ja 2 artiklassa tarkoitettujen rikkomisten osatekijöiden kestot olivat kahdeksan, viisitoista, yhdeksän, neljä ja kuusi vuotta".

Neljännen valitusperusteen ensimmäinen osa, joka koskee kollektiivisen yksinoikeusjärjestelyn kestoa

– Asianosaisten lausumat

153 TU väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi virheellisesti, että riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa tarkoitettu rikkominen oli luonteensa puolesta jatkuvaa ja että se tapahtui 11.3.1986 ja 25.2.1994 välisenä aikana. Tältä osin TU viittaa valituksenalaisen tuomion 406 kohtaan, jossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi, että riidanalaisen päätöksen 1 ja 2 artiklassa tarkoitetut rikkomiset olivat "luonteensa puolesta" jatkuvia, sillä "kollektiivisen yksinoikeusjärjestelyn laajentamiseen liittyvät toimenpiteet ja FEG:n lähettämät hintasuositukset eivät ole itsenäisiä rikkomisia; ne muodostavat – – rikkomiset". Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin nojautui virheellisesti "aihetodisteisiin", koska tältä osin ei ollut käytettävissä välittömiä todisteita.

154 Lisäksi TU katsoo, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei selvittänyt valituksenalaisen tuomion 408 kohdassa syytä, jonka takia kyseessä voisi kuitenkin olla FEG:n ja NAVEG:n välillä 11.3.1986 ja 25.2.1994 välisenä aikana sovittu kollektiivinen yksinoikeusjärjestely, vaikka siitä ei ole todisteita, että tällainen järjestely olisi ollut olemassa tiettyinä ajanjaksoina näiden kahden päivämäärän välillä. Tällaisesta rikkomisesta ei siten ole minkäänlaista näyttöä

– 11.3.1986, jolloin pidettiin kokous, jossa FEG ja NAVEG keskustelivat ensimmäisen kerran "näiden kahden yhteenliittymän välisistä sopimuksista", ja 28.2.1989, jolloin näiden kahden yhteenliittymän hallitukset mainitsivat herrasmiessopimuksen ensimmäisen kerran kyseisen kokouksen jälkeen, välisenä ajanjaksona

– 18.11.1991, jolloin FEG itse oli viimeisen kerran yhteydessä NAVEG:hen, ja 25.2.1994, jolloin NAVEG viimeisen kerran korosti FEG:n ja NAVEG:n välistä kollektiivista yksinoikeusjärjestelyä, välisenä ajanjaksona.

155 TU katsoo, että tämä seikka on vastoin asian selvittämistä koskevia sääntöjä. Sen mukaan rikkomisen voidaan katsoa tapahtuneen useita vuosia kattavana ajanjaksona, jos osoitetaan, että asianomaiset yritykset ovat rikkomisen osalta toimineet yhteisen tahdon mukaisesti näiden vuosien aikana ja että rikkomisen olemassaolo on tosiasiallisesti jatkunut tai ainakin sen toteuttamista on jatkettu.

156 TU:n mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on siis näytön osalta soveltanut virheellistä arviointiperustetta.

157 Komissio katsoo koko neljännen valitusperusteen osalta, että sitä ei voida ottaa tutkittavaksi siltä osin kuin siinä riitautetaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen suorittama tosiseikkojen arviointi, jonka mukaan todetuilla kilpailua rajoittavilla toimenpiteillä ja menettelyillä oli yhteinen tavoite ja ne muodostivat näin ollen yhtenä kokonaisuutena pidettävän rikkomisen.

158 Komissio väittää neljännen valitusperusteen ensimmäisen osan osalta toissijaisesti, että TU:n arvostelemassa valituksenalaisen tuomion 406 kohdassa tuodaan selvästi esiin, että riidanalaisessa päätöksessä todettujen käytäntöjen luonnehtimista "jatketuiksi rikkomisiksi" ei ole suinkaan perusteltu viittaamalla kilpailua rajoittavien eri toimenpiteiden väliseen suhteeseen, vaan tämä luonnehdinta pohjautuu niiden rikkomisten luonteeseen, jotka liittyvät sopimuksiin, jotka on tehty määräämättömäksi ajaksi, ja toimenpiteisiin, joilla pyritään toteuttamaan näitä sopimuksia tai jatkamaan niitä.

159 TU:n sen väitteen osalta, joka koskee kollektiivisen yksinoikeusjärjestelyn kestoa ja sitä, että näyttö kyseisen yksinoikeusjärjestelyn olemassaolosta väitetysti puuttuu pitkien ajanjaksojen osalta, komissio viittaa valituksenalaisen tuomion 90, 406 ja 411 kohtaan, joissa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi useaan otteeseen, että rikkominen on katsottava "jatketuksi". Kun kuitenkin kyse on määräämättömäksi ajaksi tehdystä sopimuksesta, nimenomaan tämän sopimuksen luonteen takia komission ei ole tarvinnut osoittaa sen olemassaoloa minä hyvänsä ajankohtana.

160 Komissio toteaa lopuksi, että koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin määritteli moitteenalaiset rikkomiset "jatketuiksi", mikä muodostaa tosiseikkaa koskevan toteamuksen, ja koska yksikään kollektiiviseen yksinoikeusjärjestelyyn osallistuneista ei ole nimenomaisesti ilmoittanut olevansa sitoutumatta siihen, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi perustellusti, että komission ei tarvinnut esittää lisätodisteita osoittaakseen sopimuksen olemassaoloa jonakin ajankohtana TU:n mainitsemista ajanjaksoista.

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

161 TU väittää tässä neljännen valitusperusteen ensimmäisessä osassa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin nojautui virheellisiin oikeudellisiin perusteisiin arvioidessaan näyttöä, jonka komissio esitti tukeakseen väitettään sen kollektiivisen yksinoikeusjärjestelyn kestosta, johon osallistumisesta TU:ta moititaan. Neljännen valitusperusteen tämä osa koskee tältä osin oikeudellista kysymystä, joka voidaan saattaa valitusasiassa yhteisöjen tuomioistuimen käsiteltäväksi, ja se on näin ollen otettava tutkittavaksi.

162 Koska FEG ja TU kiistivät herrasmiessopimuksen olemassaolon, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi valituksenalaisen tuomion 141 kohdassa, että oli arvioitava, täyttikö komissio riidanalaisessa päätöksessä sille kuuluvan todistustaakan, kun se totesi, että tämän herrasmiessopimuksen olemassaolosta oli todisteita 11.3.1986 alkaen. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi, että tämä arviointi perustui kaikkien merkityksellisten todisteiden ja aihetodisteiden kokonaisvaltaiseen tarkasteluun.

163 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tarkasteli mainitun herrasmiessopimuksen syntymistapaa ja täytäntöönpanoa, minkä jälkeen se totesi valituksenalaisen tuomion 210 kohdassa, että yleisen arvioinnin päätteeksi TU ja FEG eivät olleet onnistuneet kyseenalaistamaan komission riidanalaisessa päätöksessä käyttämien aihetodisteiden vakuuttavuutta, objektiivisuutta ja yhtäpitävyyttä.

164 TU riitauttaa tässä valituksessaan erityisesti sen, että viittaus "aihetodisteisiin" olisi asianmukainen näyttö kollektiivisen yksinoikeusjärjestelyn olemassaolosta ja kestosta.

165 Tätä argumenttia ei voida hyväksyä. Yhteisöjen tuomioistuin on jo todennut, että useimmissa tapauksissa kilpailunvastaisen menettelytavan tai sopimuksen olemassaolo on pääteltävä tietyistä yhteensattumista ja aihetodisteista, jotka yhdessä tarkasteltuina voivat muun johdonmukaisen selityksen puuttuessa olla osoitus kilpailusääntöjen rikkomisesta (em. yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 57 kohta).

166 Kuten julkisasiamies on ratkaisuehdotuksensa 64 kohdassa todennut, tällaisten aihetodisteiden ja yhteensattumien avulla on mahdollista tuoda julki paitsi kilpailunvastaisia menettelytapoja tai sopimuksia, myös jatkettujen kilpailunvastaisten menettelytapojen kesto tai kilpailu sääntöjen vastaisten sopimusten soveltamisajanjakso.

167 Tämän oikeuskäytännön valossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei tehnyt oikeudellista virhettä siltä osin kuin se perusti arvionsa kollektiivisen yksinoikeusjärjestelyn olemassaolosta sekä sen kestosta "kaikkien merkityksellisten todisteiden ja aihetodisteiden kokonaisvaltaiseen tarkasteluun". Kysymys siitä, millaisen todistusarvon ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin antoi näiden komission esittämien todisteiden ja aihetodisteiden kullekin osalle, on kuitenkin tosiseikkojen arviointia koskeva kysymys, minkä vuoksi se ei voi olla valitusasiassa yhteisöjen tuomioistuimen valvonnan kohteena.

168 Tässä neljännen valitusperusteen ensimmäisessä osassa TU moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta myös siitä, että se jätti ottamatta huomioon sen, että kollektiivisesta yksinoikeusjärjestelystä ei ole näyttöä tiettyjen ajanjaksojen osalta.

169 Tältä osin on täsmennettävä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi valituksenalaisen tuomion 406 kohdassa, että komissio oli esittänyt todisteet vuosien 1986 ja 1994 välisenä aikana tapahtuneen jatketun rikkomisen olemassaolosta. Se, että tällaista näyttöä ei esitetty tiettyjen ajanjaksojen osalta, ei ole esteenä sille, että rikkominen katsotaan toteen näytetyksi kyseisiä ajanjaksoja pidemmällä kokonais-

ajanjaksolla, sillä tällainen toteamus perustuu objektiivisiin ja yhtäpitäviin aihetodisteisiin. Usean vuoden ajalle ulottuvassa rikkomisessa se, että kartelli tai muu yhteisjärjestely ilmenee eri ajanjaksoina, joiden välillä voi olla pidempiä tai lyhyempiä aikoja, ei vaikuta tämän kartellin tai muun yhteisjärjestelyn olemassaoloon, kunhan toimilla, jotka ovat osa tätä rikkomista, on yksi ainoa tavoite ja ne toteutetaan yhden ainoan jatketun rikkomisen yhteydessä.

170 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kuitenkin totesi valituksenalaisen tuomion 342 kohdassa, että kollektiivisella yksinoikeusjärjestelyllä ja hinnan vahvistamiseen liittyvillä käytännöillä on sama kilpailunvastainen tarkoitus pitää hinnat kilpailuhintoja korkeammalla tasolla yhtäältä vähentämällä niiden yritysten kilpailukykyä, jotka pyrkivät toimimaan sähköteknisten tuotteiden tukkukaupan Alankomaiden markkinoilla ja kilpailemaan näin ollen FEG:n jäsenten kanssa kuulumatta tähän yhteenliittymään, ja toisaalta koordinoimalla osittain yhteenliittymän jäsenten hintapolitiikkaa.

171 Kuten julkisasiamies on ratkaisuehdotuksensa 61 kohdassa todennut, tästä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen toteamuksesta seuraa, että molemmilla näillä rikkomisilla eli kollektiivisella yksinoikeusjärjestelyllä ja hintojen vahvistamista koskeneilla yhdenmukaistetuilla menettelytavoilla oli tämä sama tarkoitus.

172 Lisäksi on korostettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 408 kohdassa käynyt yksityiskohtaisesti läpi aihetodisteet, joiden perusteella komissio on voinut määrittää kollektiivisen yksinoikeusjärjestelyn keston. Tämä kohta kuuluu seuraavasti:

"Riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa tarkoitetun rikkomisen osalta komissio ei ole voinut määrittää tarkasti päivämäärää, jolloin kollektiivisesta yksinoikeusjärjestelystä on sovittu. Komissio on kuitenkin kyennyt esittämään todisteet tämän järjestelyn olemassaolosta 11.3.1986 pidetystä kokouksesta lähtien, jonka aikana FEG:n ja

NAVEG:n hallitukset käsittelivät herrasmiessopimusta. Komissio otti huomioon myös tämän kokouksen jälkeisiä aihetodisteita, joiden perusteella se katsoi, että NAVEG:n jäsenet sovelsivat edelleen herrasmiessopimusta (ks. riidanalaisen päätöksen 47–49 perustelukappale). Komissio on esittänyt useita aihetodisteita, jotka osoittavat NAVEG:n jäsenten noudattaneen NAVEG:n neuvoja herrasmiessopimuksen mukaisesti (riidanalaisen päätöksen 50–52 perustelukappale). Viimeinen näistä aihetodisteista on Hemmink-nimisen yhtiön 25.2.1994 pidetyn sellaisen sisäisen kokouksen pöytäkirja, jonka aikana tämä NAVEG:n jäsen totesi kieltäytyneensä toimittamasta tavaraa FEG:hen kuulumattomalle tukkukauppiaalle. Erityisesti TU:n harjoittaman sellaisen painostuksen osalta, joka kohdistui NAVEG:hen kuulumattomiin valmistajiin, jotta ne eivät toimittaisi tavaraa FEG:hen kuulumattomille tukkukauppiaille, on myös kiistatonta, että se tapahtui vuoden 1990 heinäkuusta alkaneen kahdentoista kuukauden ajanjakson aikana."

173 Koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi näytöstä, jonka komissio esitti kollektiivisen yksinoikeusjärjestelyn kestosta, perustui oikeisiin oikeudellisiin arviointiperusteisiin ja koska tätä kysymystä koskevat valituksenalaisen tuomion kohdat ovat riittävästi perusteltuja, neljännen valitusperusteen ensimmäinen osa on hylättävä perusteettomana.

Neljännen valitusperusteen toinen osa, joka koskee hintojen vahvistamista koskevan rikkomisen kestoa

– Asianosaisten lausumat

174 TU väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi virheellisesti valituksenalaisen tuomion 406 kohdassa, että riidanalaisen päätöksen 2 artiklassa tarkoitettu hintojen vahvistamista koskeva rikkominen oli luonteensa puolesta jatkettu ja että se kesti 21.12.1988 alkaen 24.4.1994 saakka.

175 TU arvostelee erityisesti sitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei katsonut riidanalaisen päätöksen 2 artiklassa tarkoitetun rikkomisen toteamiseen johtaneiden osatekijöiden muodostavan erillisiä rikkomisia, vaan se katsoi ne yhden ainoan, yhdeksi kokonaisuudeksi katsottavan rikkomisen osatekijöiksi. Se korostaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi kuitenkin tässä yhteydessä, että näillä osatekijöillä oli hyvin erilainen kesto eli 15, 9, 4 ja 6 vuotta, kuten valituksenalaisen tuomion 413 kohdasta ilmenee.

176 TU katsoo, että näiden "osatekijöiden" tarkempi tutkiminen osoittaa, että ne ovat täysin epäyhtenäisiä. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen olisi pitänyt tutkia kukin osatekijä erikseen ottamalla huomioon EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamisedellytykset ja erityisesti edellytys, joka koskee vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

177 Komissio puolestaan katsoo, että neljännen valitusperusteen tämä osa perustuu valituksenalaisen tuomion virheelliseen tulkintaan. Se väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kyseisen tuomion 406 kohdassa esittämä toteamus, jossa on kyse siitä, onko hintojen vahvistamista koskeva rikkominen jatkettu rikkominen, perustuu rikkomisen luonteeseen. Kyseinen rikkominen nimittäin muodostuu määräämättömäksi ajaksi tehdyistä sitovista päätöksistä sekä lukuisista toimenpiteistä ja menettelyistä, joilla kaikilla pyrittiin pitämään hinnat Alankomaiden markkinoilla keinotekoisen korkeina määräämättömän ajan.

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

178 EY 81 artiklan 1 kohdan rikkominen voi johtua paitsi yksittäisestä toimenpiteestä, myös useista toimenpiteistä tai jopa jatketusta käyttäytymisestä. Tämän tulkinnan oikeellisuutta ei voida kiistää sillä perusteella, että yksi tai useampi osatekijä tästä useiden toimenpiteiden sarjasta tai tästä jatketusta käyttäytymisestä voisi sellaisenaankin ja erikseen tarkasteltuna merkitä kyseisen määräyksen rikkomista. Kun eri

toimenpiteet kuuluvat "kokonaissuunnitelmaan", koska niiden yhteisenä tavoitteena on kilpailun vääristäminen yhteismarkkinoiden sisällä, komissiolla on oikeus kohdistaa vastuu näistä toimenpiteistä sen mukaan, miten yritykset ovat osallistuneet kilpailusääntöjen rikkomiseen kokonaisuutena arvioiden (ks. em. yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 258 kohta).

179 Valituksenalaisesta tuomiosta ilmenee, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi nimenomaan tällaisen päättelyn nojalla, että hintoja koskevat yhdenmukaistetut menettelytavat muodostavat yhden ainoan jatketun rikkomisen.

180 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 342 kohdassa totesi erityisesti, että kollektiivisella yksinoikeusjärjestelyllä ja hinnan vahvistamiseen liittyvillä käytännöillä on sama kilpailunvastainen tarkoitus pitää hinnat kilpailuhintoja korkeammalla tasolla yhtäältä vähentämällä niiden yritysten kilpailukykyä, jotka pyrkivät toimimaan sähköteknisten tuotteiden tukkukaupan Alankomaiden markkinoilla ja kilpailemaan näin ollen FEG:n jäsenten kanssa kuulumatta tähän yritysten yhteenliittymään, ja toisaalta koordinoimalla osittain yhteenliittymän jäsenten hintapolitiikkaa.

181 Kuten julkisasiamies totesi ratkaisuehdotuksensa 61 kohdassa, tällaisesta toteamuksesta seuraa myös, että molemmilla näillä rikkomisilla sellaisinaan eli kollektiivisella yksinoikeusjärjestelyllä ja hintojen vahvistamista koskeneilla yhdenmukaistetuilla menettelytavoilla oli tämä sama tarkoitus.

182 Valituksenalaisen tuomion 406 kohta, luettuna ottamalla huomioon ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kyseisessä 342 kohdassa esittämä toteamus, ei siis tuo esiin minkäänlaista oikeudellista virhettä tai perustelujen puutteellisuutta tässä tuomiossa.

183 Lisäksi on huomautettava, että EY 81 artiklan 1 kohtaa sovellettaessa sopimuksen konkreettisten vaikutusten huomioon ottaminen on tarpeetonta, kun on ilmeistä, että sen tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla (em. yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 261 kohta).

184 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen todettua, että hintojen vahvistamista koskevilla yhdenmukaistetuilla menettelytavoilla on kilpailunvastainen tavoite, se ei siis ollut velvollinen tutkimaan niiden konkreettisia vaikutuksia markkinoilla.

185 Edellä esitetystä seuraa, että neljännen valitusperusteen toinen osa on hylättävä perusteettomana.

Neljännen valitusperusteen kolmas osa, joka koskee niiden rikkomisten kestoa, joista TU:n on katsottu olevan vastuussa

– Asianosaisten lausumat

186 TU väittää, että jos neljännen valitusperusteen ensimmäinen ja toinen osa hyväksytään, riidanalaisen päätöksen 3 artiklassa tarkoitetun rikkomisen kestoa olisi erityisesti tämän johdosta lyhennettävä.

187 Komissio viittaa kyseisiä neljännen valitusperusteen osia koskeviin väitteisiinsä ja toteaa lopuksi, että tämän valitusperusteen kolmas osa ja sen kanssa koko valitusperuste on jätettävä tutkimatta tai ainakin hylättävä perusteettomana.

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

188 Koska valitusperusteen ensimmäinen ja toinen osa on hylätty, on pääteltävä, että neljännen valitusperusteen kolmas osa ei voi menestyä.

Viides valitusperuste, joka koskee vaatimusta sakon määrän alentamisesta

189 TU:n mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki oikeudellisen virheen, kun se huolimatta siitä, että komissio oli arvioinut virheellisesti rikkomisten keston ja jättänyt noudattamatta käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatetta, kieltäytyi alentamasta sakon määrää vielä lisää, tai valituksenalainen tuomio on tältä osin ainakin puutteellisesti perusteltu. Tämä valitusperuste sisältää kolme osaa.

Viidennen valitusperusteen ensimmäinen osa, joka koskee sakon määrän alentamista sen perusteella, että niiden rikkomisten kesto, joista TU:n on katsottu olevan vastuussa, on väitetysti määritetty väärin

– Asianosaisten lausumat

190 TU väittää, että asetuksen N:o 17 15 artiklassa säädetään, että määrättäessä sen sakon suuruutta, jonka komissio määrää yritykselle EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomisen perusteella, on otettava huomioon rikkomisen vakavuus ja kesto. Se väittää, että asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennasta annettuja suuntaviivoja koskevassa komission tiedonannossa, joka on julkaistu Euroopan yhteisöjen virallisessa lehdessä 14.1.1998 (EYVL C 9, s. 3), määrätään mahdollisuudesta alentaa sakon perusmäärää erityisten lieventävien olosuhteiden perusteella.

191 TU katsoo, että komissio ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin eivät sakon määrän vahvistaessaan ottaneet näitä sääntöjä huomioon ja että ne loukkasivat siten yhteisön oikeutta tai ainakin perusteluvelvollisuuden periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta kyseisen määrän vahvistamisen osalta. Komissio nimittäin otti sakon määrän vahvistaessaan huomioon rikkomisen virheellisen keston, ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin perusteli puutteellisesti kieltäytymisensä alentaa tätä määrää vielä lisää.

192 TU katsoo, että koska rikkomisten, joihin sen oletetaan syyllistyneen, ei voida katsoa muodostavan yhtä jatkettua rikkomista, ei voida väittää, että sen rikkomisen kesto, jonka perusteella sakot on määrätty, olisi ollut kahdeksan vuotta. Toisin kuin yhteisöjen tuomioistuin on edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa Aalborg Portland ym. vastaan komissio annetun tuomion 258 kohdassa katsonut, käsiteltävässä olevassa tapauksessa ei voi olla kyse "kokonaissuunnitelmasta".

193 Komissio väittää ensisijaisesti, että viides valitusperuste on selvästi jätettävä tutkimatta. Sen mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi valituksenalaisen tuomion 436–438 kohdassa, että nyt käsiteltävänä olevan asian erityiset olosuhteet huomioon ottaen sakon määrän alentaminen uudelleen ei ole perusteltua. Yhteisöjen tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan (em. yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomion 614 kohta) kyseisen tuomioistuimen asiana ei ole korvata ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen harkintaa omallaan, kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on päättänyt sakkojen suuruudesta.

194 Toissijaisesti komissio viittaa TU:n kiistämän "kokonaissuunnitelman" osalta valituksenalaisen tuomion 342 kohtaan, jossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toi esiin, että näillä kahdella rikkomisella oli sama kilpailunvastainen tarkoitus.

195 Komissio toteaa siis lopuksi, että viidennen valitusperusteen ensimmäinen osa on selvästi perusteeton.

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

196 On huomautettava, että pelkästään ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella on toimivalta valvoa sitä, miten komissio on yksittäistapauksessa arvioinut lainvastaisen toiminnan vakavuuden. Muutoksenhaun yhteydessä yhteisöjen tuomioistuin valvoo ensinnäkin sitä, onko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ottanut oikeudellisesti asianmukaisella tavalla huomioon kaikki ne tekijät, jotka ovat olennaisia arvioitaessa sitä, miten vakavana tiettyä menettelytapaa on pidettävä EY 81 artiklan ja asetuksen N:o 17 15 artiklan valossa, ja toiseksi yhteisöjen tuomioistuin tutkii, onko ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin käsitellyt oikeudellisesti riittävällä tavalla kaikkia argumentteja, jotka on esitetty sakon poistamista tai sen määrän pienentämistä koskevan vaatimuksen tueksi (ks. mm. em. asia Baustahlgewebe v. komissio, tuomion 128 kohta).

197 Käsiteltävänä olevassa asiassa on selvää, että TU ei ole esittänyt ainoatakaan seikkaa, jolla voitaisiin osoittaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ottanut juridisesti oikealla tavalla huomioon kaikkia niitä tekijöitä, jotka ovat olennaisia arvioitaessa moitteen kohteena olevan käyttäytymisen vakavuutta EY 81 artiklan ja asetuksen N:o 17 15 artiklan valossa. Kyseinen yritys ei liioin väitä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei olisi käsitellyt oikeudellisesti riittävällä tavalla kaikkia sen argumentteja, joilla pyrittiin sakon poistamiseen tai sen määrän pienentämiseen.

198 Lisäksi on ilmeistä, että viidennen valitusperusteen ensimmäinen osa liittyy suoraan väitteisiin, jotka TU esitti neljännen valitusperusteensa tueksi ja joiden mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen katsoessaan, että komission esittämä näyttö riidanalaisessa päätöksessä todettujen rikkomisten kestosta oli vakuuttavaa. Koska nämä väitteet on hylätty tätä neljättä valitusperustetta tutkittaessa, viidennen valitusperusteen ensimmäinen osa on näin ollen hylättävä.

Viidennen valitusperusteen toinen osa, joka koskee sakon määrän alentamista hallinnollisen menettelyn liiallisen keston perusteella

– Asianosaisten lausumat

199 TU väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki oikeudellisen virheen vahvistaessaan TU:lle määrätyn sakon määrän tai ainakin perusteli valituksenalaisen tuomion tältä osin puutteellisesti, vaikka sen olisi pitänyt alentaa tätä määrää hallinnollisen menettelyn liiallisen keston takia.

200 TU moittii ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, että se totesi valituksenalaisen tuomion 77 ja 85 kohdassa, että komissio oli vastuussa käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatteen noudattamatta jättämisestä, mutta vahvisti kuitenkin kyseisen tuomion 438 kohdassa, että FEG ja TU "eivät ole toimittaneet mitään perusteita sille, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin alentaisi täyttä harkintavaltaansa käyttäessään sakon määrää vielä lisää". Tällainen arviointi on perusteltu käsittämättömällä tavalla.

201 Komissio väittää, että valituksenalainen tuomio on perusteltu selkeästi ja seikkaperäisesti siltä osin kuin kyseessä on hallinnollisen menettelyn keston sekä sen kysymyksen, onko TU:lle määrättyä sakkoa alennettava vielä lisää, välinen suhde. Komissio esittää yhtäältä, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi

kyseisen tuomion 87–93 kohdassa, että kohtuullisen käsittelyajan ylittyminen ei haitannut TU:n puolustautumista. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tutki toisaalta, ovatko asian erityiset olosuhteet peruste alentaa sakon määrää vielä lisää, ja kuten tuomion 438 kohdasta ilmenee, se totesi tältä osin, että TU ei ollut toimittanut mitään perusteita tällaiselle alentamiselle.

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

202 Kuten tämän tuomion 9 kohdassa esitetyistä riidanalaisen päätöksen 152 ja 153 perustelukappaleesta ilmenee, komissio otti huomioon sakkojen määrää alentaessaan hallinnollisen menettelyn liiallisen keston, josta se oli vastuussa.

203 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi valituksenalaisen tuomion 438 kohdassa seuraavaa: "komissio on omasta aloitteestaan alentanut sakkoa. Mahdollisuus tehdä tällainen alennus kuuluu komission harkintavallan käyttöön. Kantajat eivät ole toimittaneet mitään perusteita sille, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin alentaisi täyttä harkintavaltaansa käyttäessään sakon määrää vielä lisää. Tämän vuoksi kantajien tätä koskevaa vaatimusta ei voida hyväksyä".

204 Tähän toteamukseen ei sisälly minkäänlaista oikeudellista virhettä.

205 Lisäksi viidennen valitusperusteen tämä osa liittyy suoraan TU:n ensimmäisen valitusperusteensa tueksi esittämiin väitteisiin, joiden mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki oikeudellisen virheen katsoessaan, että kohtuullisen käsittelyajan ylittämisellä ei voida perustella riidanalaisen päätöksen kumoamista. Koska käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatteen loukkaamiseen perustuvaa valitusperustetta ei ole hyväksytty, mikä ilmenee yhtäältä valituksenalaisen tuomion kumoamatta jätetystä osasta ja toisaalta yhteisöjen tuomioistuimen arvioinnista sen lausuessa tästä valitusperusteesta, viidennen valitusperusteen tämä osa on hylättävä.

Viidennen valitusperusteen kolmas osa, joka koskee sakon määrän määrittämistä ottaen huomioon TU:n osallistuminen riidanalaisessa päätöksessä tarkoitettuihin rikkomisiin

– Asianosaisten ja muun osapuolen lausumat

206 TU väittää, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin perusteli TU:lle määrätyn sakon määrän vahvistaessaan puutteellisesti arvionsa, jonka mukaan tämä määrä on kohtuullinen suhteessa FEG:lle määrätyn sakon määrään (valituksenalaisen tuomion 431–433 kohta).

207 Komissio viittaa tältä osin valituksenalaisen tuomion 416–438 kohtaan, jossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tutki ja hylkäsi perustellen kaikki väitteet, joilla pyrittiin sakon määrän alentamiseen.

208 Komissio toteaa lopuksi, että viidennen valitusperusteen kolmas osa on jätettävä tutkimatta ja että se on joka tapauksessa perusteeton, ja sama koskee kyseistä valitusperustetta kokonaisuudessaan.

209 CEF väittää myös, että viides valitusperuste on jätettävä tutkimatta, koska käsiteltävänä olevassa tapauksessa on kyse ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämistä tosiseikkoja koskevista toteamuksista, joita ei voida tutkia uudelleen tässä valitusasiassa.

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

210 Sakon määrän väitetystä suhteettomuudesta on todettava, että sen jälkeen kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on ratkaissut täyden tuomiovaltansa perusteella yhteisön oikeuden rikkomisesta yrityksille määrättyjen sakkojen suuruuden, yhteisöjen tuomioistuimen asiana ei ole korvata kohtuullisuussyistä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen harkintaa omallaan, kun se käsittelee oikeuskysymyksiä valituksen yhteydessä (asia C-219/95 P, Ferriere Nord v. komissio, tuomio 17.7.1997, Kok. 1997, s. I-4411, 31 kohta ja em. asia Baustahlgewebe v. komissio, tuomion 129 kohta).

211 Tästä seuraa, että viidennen valitusperusteen tämä osa on jätettävä tutkimatta siltä osin kuin sillä pyritään siihen, että komission määräämien sakkojen määrä tutkittaisiin kokonaisuudessaan uudelleen (ks. em. asia Baustahlgewebe v. komissio, tuomion 129 kohta).

212 Viidennen valitusperusteen tämän osan huolellinen tarkastelu osoittaa lisäksi, että se liittyy TU:n kolmannen valitusperusteensa tueksi esittämiin väitteisiin, joiden mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin teki oikeudellisen virheen katsoessaan, että komissio oli perustellusti pystynyt saattamaan tämän yrityksen vastuuseen riidanalaisen päätöksen 1 ja 2 artiklassa tarkoitetuista rikkomisista. Koska kolmas valitusperuste on hylätty, viidennen valitusperusteen kolmas osa on joka tapauksessa hylättävä perusteettomana.

213 Edellä esitetystä seuraa, että viides valitusperuste on osaksi jätettävä tutkimatta ja osaksi hylättävä perusteettomana.

Oikeudenkäyntikulut

214 Yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 122 artiklan ensimmäisen kohdan mukaan silloin, kun valitus on perusteeton sekä kun valitus on perusteltu ja yhteisöjen tuomioistuin ratkaisee itse riidan lopullisesti, se päättää oikeudenkäyntikuluista. Mainitun työjärjestyksen 69 artiklan 2 kohdan mukaan, jota sovelletaan sen 118 artiklan nojalla muutoksenhakumenettelyyn, asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Koska TU on hävinnyt asian lukuun ottamatta valitusperustetta, joka koskee käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatteen loukkaamista ja jonka yhteisöjen tuomioistuin on kuitenkin hylännyt, se on velvoitettava korvaamaan tästä menettelystä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut. Ensimmäisessä oikeusasteessa käytyihin menettelyihin, jotka johtivat valituksenalaisen tuomion antamiseen, liittyvien oikeudenkäyntikulujen osalta on päätettävä, että siitä huolimatta, että kyseinen tuomio on kumottu osittain, TU vastaa kyseisistä oikeudenkäyntikuluista mainitun tuomion tuomiolauselman 3 kohdassa määrätyllä tavalla.

Näillä perusteilla yhteisöjen tuomioistuin (ensimmäinen jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

1) **Euroopan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen yhdistetyissä asioissa T-5/00 ja T-6/00, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied ja Technische Unie vastaan komissio, 16.12.2003 antama tuomio kumotaan ainoastaan siltä osin kuin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin jätti tutkimatta, kun se tarkasteli kanneperustetta, joka koski käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatteen loukkaamista, onko Euroopan yhteisöjen komission vastuulla oleva koko hallinnollisen menettelyn – väitetiedoksiantoa edeltänyt vaihe mukaan lukien – liiallinen kesto voinut vaikuttaa Technische Unie BV:n tuleviin puolustautumismahdollisuuksiin.**

2) **Valitus hylätään muilta osin.**

3) **Technische Unie BV:n ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa nostama kanne hylätään käsittelyaikojen kohtuullisuuden periaatteen loukkaamista koskevaa kanneperustetta koskevilta osin.**

4) **Technische Unie BV velvoitetaan korvaamaan tästä menettelystä aiheutuneet oikeudenkäyntikulut. Technische Unie BV vastaa ensimmäisessä oikeusasteessa käytyihin menettelyihin, jotka johtivat yhdistetyissä asioissa T-5/00 ja T-6/00, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied ja Technische Unie vastaan komissio, 16.12.2003 annettuun tuomioon, liittyvistä oikeudenkäyntikuluista mainitun tuomion tuomiolauselman 3 kohdassa määrätyllä tavalla.**

Allekirjoitukset